

20

ÅRSBERÄTTELSE

20

HÖGSTA DOMSTOLEN
ÅRSBERÄTTELSE
2020

INNEHÅLL

- 6** Presidentens översikt
Tatu Leppänen
- 12** Straff för narkotikabrott:
aktivism i högsta domstolen?
Jarmo Littunen
- 20** Högsta domstolens rättspraxis
2020 i anslutning till de
mänskliga rättigheterna
Päivi Hirvelä
- 34** De första kvinnliga
ledamöterna i
högsta domstolen
- 38** Kanslichefens översikt
Wilhelm Norrman
- 44** Coronaåret 2020 ur
en föredragandes synvinkel
Eeva Palaja
- 50** Verken på berättelsens sidor
- 52** Begäran om förhandsavgörande
av Europeiska unionens domstol
- 54** Avgivna utlåtanden
- 56** Statistik
- 62** Personalen 31.12.2020

hogstادمstolen.fi [@korkein_oikeus](https://twitter.com/korkein_oikeus)

Foto **Anton Sucksdorff**
Layout **Dog Design**

PRESIDENTENS ÖVERSIKT

Det föregående året 2020 var det första hela kalenderåret under vilket jag innehade tjänsten som president för högsta domstolen. Ingen av oss kunde i början av året ana att detta år skulle gå till historien som det är då coronaviruset orsakade en världsomfattande pandemi. Coronapandemin påverkade alla samhällsaktiviteter och därmed även högsta domstolens verksamhet under år 2020.

Sedan situationens allvar klarnat var vi i mars tvungna att snabbt omorganisera stora delar av högsta domstolens verksamhet. Vid högsta domstolen inrättades två beredskapsgrupper, varav den ena fokuserade på de allmänna arrangemangen rörande arbetet och den andra på de arrangemang som berörde rättsskipningen. Den grundläggande principen har varit att trygga arbetets kontinuitet. Samtidigt följer vi ständigt upp hur coronaläget förändras och vilka allmänna anvisningar som utfärdas, och anpassar våra egna anvisningar och vår egen verksamhet i enlighet därmed. Efter den svåra perioden under våren kunde de specialarrangemang som vidtagits med anledning av coronaepidemin lindras under sommaren, till dess att läget igen försämrades under hösten.

Högsta domstolen lyckades under året utföra sitt arbete väl under dessa svåra förhållanden. Det har funnits goda förutsättningar för detta i och med att rättegångsförfarandet vid högsta domstolen i regel är skriftligt, i motsats till vad som är fallet vid tingsrätterna och hovrätterna, där anordnandet av muntliga huvudförhandlingar orsakade stora svårigheter särskilt under våren. Våra anställda har i stor utsträckning övergått till distansarbete, vilket har krävt mycket snabb digitalisering av arbetsmetoderna och arbetsmaterialet. Före- dragningsammansåttnaderna har delvis ordnats genom distansnärvaro, och vi har sett till att arrangemangen på plats varit trygga. Sessionssalen för muntliga sammanträden har försetts med ny utrustning. Under

det värsta skedet på våren måste verksamhetslokalerna stängas nästan helt och hållet under en veckas tid, också för den egna personalen.

Förra årets resultat motsvarar ändå i stor utsträckning resultatet för normala år. Högsta domstolens huvudsakliga uppgift är att vara prejudikatdomstol och därmed att publicera sådana genomarbetade prejudikat som styr rättstillämpningen. År 2020 uppgick antalet publicerade avgöranden till 101, vilket motsvarar det normala antalet. Enligt mina iakttagelser har inte heller avgörandenas kvalitet blivit lidande till följd av de försämrade arbetsförhållandena.

Under våren 2020 blev tingsrätterna och hovrätterna i stor utsträckning tvungna att ställa in sina planerade huvudförhandlingar, vilket ledde till att handläggningen av ett stort antal ärenden avbröts. Det uppkom därmed anhopningar av ärenden vid domstolarna. Vid tingsrätterna fanns det i juni som mest över 6 000 brottmål vars handläggning hade avbrutits till följd av coronaepidemin. Detta har med ett visst dröjsmål även återspeglat sig i en minskning av antalet ärenden som inkommit till högsta domstolen, men i takt med att anhopningarna av ärenden upplöses kan man förvänta sig att ärendemängden kommer att normaliseras. Det senaste året inkom det första gången färre än 2 000 ärenden till högsta domstolen, dock sammanlagt ca 1 900 ärenden, vilket är 7 % färre än året innan. Högsta domstolen avgjorde ungefär samma antal ärenden som inkom under året, och balansen bibehölls således oförändrad.

Vid högsta domstolen har vi under de senaste åren målmedvetet arbetat för att förkorta handläggningstiderna i synnerhet för sådana besvärärenden där besvärstillstånd har beviljats. Coronaåret medförde inte någon negativ förändring i detta avseende heller. När det gäller den genomsnittliga handläggningstiden för materiella avgöranden uppnåddes den eftersträvade handläggningstiden på 17, 5 månader, och också handläggningstiden för besvärstillstånd höll sig på en god nivå.

Det finns skäl att fråga sig huruvida det goda resultatet som uppnått under de svåra förhållandena har uppnåtts på bekostnad av den flitiga och ansvarsfulla personalens ork. Enligt genomförda enkäter och samtal verkar detta emellertid inte vara fallet. Samtidigt är det dock klart att coronaläget har medfört extra belastning för oss alla både i arbetet och i vardagslivet, vilket det finns skäl för både arbetsgivaren och de anställda att ta hänsyn till. Den omfattande övergången till distansarbete har i varje fall varit negativ med tanke på arbetsgemenskapen, i och med att de informella mötena mellan anställda minskat kraftigt.

Coronapandemin påverkade alla samhällsaktiviteter och därmed även högsta domstolens verksamhet under år 2020.

Det förekom också under det föregående året betydande omsättning bland högsta domstolens personal. Justitierådet Asko Välimaa blev president vid Helsingfors hovrätt. Eftersom det är fråga om en tidsbestämd tjänst kommer det, i avvikelse från vad som varit fallet tidigare, vid högsta domstolen att finnas två ledamöter som är utsedda för viss tid medan två ordinarie ledamöter är tjänstlediga.

Den senaste sommaren fick högsta domstolen också en ny kanslichef, då Tommi Vuorialho som länge innehaft kanslichefstjänsten övergick till Helsingfors hovrätt och efterträddes av Wilhelm Norman, som kom från samma ställe. Under den senaste tiden har personalomsättningen varit störst bland högsta domstolens föredragande, eftersom många föredragande gjort framsteg i sin domarkarriär. Förhoppningsvis ger sig de unga juristerna vid olika domstolar ändå tid att arbeta tillräckligt länge på varje ställe, vilket med tanke på lärandet gynnar både dem själva och domstolsväsendet.

På grund av coronaläget måste alla besök och sammankomster med intressentgrupper som skulle ha infallit efter början av mars ställas in. Högsta domstolens 102-årsdag kunde emellertid firas på distans den 1 oktober, i form av en virtuell rundvandring i våra verksamhetslokaler och ett inbandat tal som lades ut på vår webbplats. I detta sammanhang fanns det särskild anledning att fira jämställdheten, eftersom det i oktober hade förlöpt 50 år sedan högsta domstolens första kvinnliga ledamot, Maarit Saarni-Rytkölä, utsågs till sin tjänst.

Domstolsverket som framgångsrikt inledde sin verksamhet i början av år 2020 är en viktig ny samarbetspart för högsta domstolen. Coronaläget har medfört tilläggsutmaningar för inledandet av verksamheten vid domstolsverket, men å andra sidan har läget också tydligt visat att domstolsverket har en viktig uppgift när det gäller att stöda domstolarnas verksamhet. Jag tror att domstolsverkets roll kommer att förtydligas och att dess verksamhet kommer att vidareutvecklas i framtiden. Sannolikt kommer även samarbetet med domstolarna fortsättningsvis att löpa väl.

I motsats till vad man ibland skulle kunna sluta sig till på grundval av den offentliga debatten, fungerar det finländska domstolsväsendet väl. Detta utvisas också av internationella jämförelser. Samtidigt finns det dock problem som måste åtgärdas när det gäller processernas längd och kostnader framför allt i civilrättsliga mål. Jag har tillförsikt till att situationen kan förbättras genom ansvarsfullt engagemang och inbördes samarbete mellan olika parter, bara vi

igen får samlas under normala förhållanden och mötas för diskussioner kring ett och samma bord.

Av de centrala lagreformprojekt som för närvarande är under beredning kan man nämna projektet rörande bildupptagning av bevisning vid tingsrätterna och utnyttjande av upptagningarna vid ändringssökandet. Detta reformprojekt kommer att rationalisera bevisningen i samband med ändringssökandet. Beträffande den materiella lagstiftningen finns det skäl att uppmärksamma den pågående totalreformen av sexualbrottslagstiftningen, som är välkommen efter ett stort antal delreformer.

Bland de goda samarbetsparterna finns det i detta sammanhang anledning att också nämna landets andra högsta domstol, högsta förvaltningsdomstolen. Landets två högsta domstolar bedriver kontinuerligt och välfungerande praktiskt samarbete. Ett gott exempel på detta utgörs av president Kari Kuusiniemi och mitt gemensamma framträdande i april, då vi ansåg det motiverat att tillsammans i offentligheten uppmärksamma att den starka finländska rättsstaten är en tillgång när det gäller att ta sig igenom coronakrisen, och att man kan lita på domstolarna också under den tid krisen varar. Det är skäl att vidareutveckla samarbetet efter att coronaepidemin lättat, t.ex. genom att ordna sammankomster för att diskutera sådana rättsliga frågor som är gemensamma för domstolarna.

En arbetsgrupp som justitieministeriet tillsatt på gemensamt initiativ av de högsta domstolarna har bedömt behovet av och möjligheterna att utveckla samarbetet också med mer genomgripande metoder, som kräver ändringar av lagstiftningen (Utveckling av samarbetet mellan de högsta domstolarna, JM 2020:6). Vardera högsta domstolen har gett ett utlåtande med anledning av arbetsgruppsbetänkandet, och när detta skrivs är reformens framskridande under prövning. Det återstår också att se om samarbetet mellan de högsta domstolarna kommer att utvidgas i och med reformen av självstyrelselagen för Åland. De högsta domstolarna har förut föreslagit att de kunde ge utlåtanden om landskapslagen till republikens president i en gemensam sammansättning.

Högsta domstolen deltar i många slag av internationellt samarbete med de högsta domstolarna i andra länder. Samarbete bedrivs med de nordiska länderna och inom Europa samt på både bilateral och unilateral nivå. Betydelsen av det internationella samarbetet ökar kontinuerligt i och med att den rättsliga regleringen internationali-

Till de centrala rättsstatsgarantierna hör oavhängiga domstolar och fri informationsförmedling.

seras. En negativ konsekvens av coronaläget är att de internationella sammankomsterna har ställts in helt och hållet för en lång tid. Seminarier som ordnas på distans har inte kunnat ersätta dessa fysiska sammankomster. Också exempelvis domarutbytet mellan de högsta domstolarna i EU har avbrutits.

Den västerländska samhällsordningen bygger på demokrati och på rättsstatsprincipen, och parallellt med majoritetsstyret skyddas också minoritetens och individens grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter. Till de centrala rättsstatsgarantierna hör oavhängiga domstolar och fri informationsförmedling. Dessa grundläggande premisser har under den senaste tiden blivit hotade också i Europa. Utvecklingen visar att man måste vara på sin vakt och vid behov resolut försvara demokratin och rättsstaten. Den finländska rättsstaten har synnerligen väl visat sin styrka också under coronakrisen. Man kan hoppas att den debatt som har förts om rättsstaten också har förtydligat bilden av domstolarnas betydelse i samhället.

I Finland har det under de senaste åren tidvis förts en livlig offentlig debatt också om grundlagskontrollen av lagstiftningen. I det sammanhanget har jag framhållit att det inte finns skäl att inrätta en ny grundlagsdomstol, utan att man bör använda sig av de nuvarande domstolarna ifall det anses föreligga behov av att utöka domstolarnas roll vid grundlagskontrollen. Det naturligaste alternativet skulle vara att ytterligare stärka alla domstolarnas möjligheter att utföra efterhandskontroll av grundlagsenligheten i enskilda ärenden.

Då detta skrivs, i början av år 2021, har coronapandemin inte ännu lättat, och utsikterna för det år som ligger framför är därmed delvis höljda i dunkel. I och med att vaccineringarna inleds kan man hoppas att också högsta domstolens verksamhet kommer att normaliseras under året. Samtidigt kommer vi dock även att kunna dra nytta av de lärdomar som vunnits under undantagsåret. Under det innevarande året kommer vi bl.a. att förbereda oss på att ta i bruk nya elektroniska ärendehanteringssystem både för förvaltningsärenden och för rättsskipningsärenden. Samtidigt pågår också en översyn av husets förvaltning, som dryftas i flera interna arbetsgrupper. År 2020 har i varje fall visat att högsta domstolen klarar av att utföra sitt arbete väl även under svåra omständigheter.

Jag tackar högsta domstolens personal för gott arbete, och samarbetsparterna för gott samarbete, också under coronaåret 2020.

STRAFF FÖR NARKOTIKABROTT: AKTIVISM I HÖGSTA DOMSTOLEN?

Straffpraxisen i fråga om grova narkotikabrott har varit mycket likartad i Finland och Sverige. Också de centrala problemen var desamma. Även om tabellstraffen varit nyttiga med tanke på förenhetligandet av straffpraxisen, hade tabellerna följts alltför strikt, och skillnaderna i klandervärdhet mellan olika gärningsmannaroller hade suddats ut. I båda länderna inledde högsta domstolen korrigeringsåtgärder.

Debatten i Sverige

Svea hovrätts dåvarande president Fredrik Wersäll använde sig av termerna offensiv och aktivistisk då han år 2014 i Svensk Juristtidning (s. 1–8) dryftade vissa avgöranden av högsta domstolen i Sverige. Ett av avgörandena gällde beviljande av resning i ärenden som berörde skattebrott, ett gällde tecknad barnpornografi och tretton gällde bestämmande av straff för narkotikabrott. Jag behandlar här enbart de sist nämnda ärendena, eftersom det beträffande denna typ av ärenden förekommer iögonfallande likheter i rättspraxis i Sverige och i Finland.

Till grund för Wersälls bedömning låg frågan om arbetsfördelningen mellan lagstiftaren och högsta domstolen när det gäller normgivning. Wersäll konstaterade i sin artikel att högsta domstolens avgöranden drastiskt hade sänkt straffen för de allvarigare narkotikabrotten, i vissa fall med så mycket som hälften. Wersäll uppgav att han nog kände sympati för avgörandenas premisser. Han konstaterade att den diltillsvarande praxisen svårligen kunde betraktas som sund och riktig, eftersom narkotikabrotten hade särbehandlats vid straffvärdebedömningen. De tabeller som utvecklats från 1970-talet hade tillsammans med det faktum att den mängd narkotika som var föremål för brotten hade ökat och narkotikan hade blivit farligare lett till att de straff som dömts ut enligt tabellerna hade slagit i straffvärdetaket. I jämförelse med straffen för våldsbrott och många andra brott hade oproportionerligt hårda straff dömts ut exempelvis för passiv förvaring av stora partier narkotika.

Wersäll ansåg emellertid att korrigeringen av utdömandet av straff, som i och för sig var motiverad, borde ha genomförts av riksdagen och inte av högsta domstolen. Högsta domstolen hade ändå i princip godkänt den tidigare utvecklingen i sin rättstillämpning.

Wersälls artikel väckte debatt i Sverige. Å ena sidan omfattade man på principiell nivå den oro han uttryckt, å andra sidan ansåg man att högsta domstolens korrigerande varit behövlig och hörde till prejudikatdomstolens uppgifter.

Högsta domstolens avgöranden gällande mätning av straff för narkotikabrott

I Finland påminde straffpraxisen i fråga om grova narkotikabrott för ett decennium sedan mycket om praxisen i Sverige. Också de centrala problemen var desamma. Även om tabellstraffen varit nyttiga med tanke på förenhetligandet av straffpraxisen, hade tabellerna följts alltför strikt, och skillnaderna i klandervärdhet mellan olika gärningsmannaroller hade suddats ut. Det faktum att straffen i hög grad hade baserat sig

Det faktum att straffen i hög grad hade baserat sig på arten och mängden narkotika hade också lett till att maximistrafvet hade utnyttjats i stor utsträckning.

på arten och mängden narkotika hade också lett till att maximistrafvet hade utnyttjats i mycket stor utsträckning. Detta hade å sin sida lett till att straffen inte längre skärptes alls efter att narkotikamängden hade överskridit en viss gräns, trots att mängden farlig narkotika ökade ytterligare. Praxisen hade således utvecklats så att den stod i strid både med straffmätningens principerna och med den uttryckliga bestämmelsen om straffmätning i 6 kap. 4 § strafflagen.

I Finland inleddes korrigeringen i och med avgörandet HD 2017:9, som högsta domstolen avgjorde på en förstärkt avdelning med 11 ledamöter. I detta avgörande förkortades det fängelsestraff på 8 år och 6 månader som utifrån strafftabellerna hade ådömts en narkotikakurir med ungefär en tredjedel, till 5 år och 6 månader. I avgörandet konstaterades det bl.a. att straffen hade förlängts och närmat sig maximistrafvet också när det gällde sådana gärningar som i fråga om gärningssättet inte hörde till de allra skadligaste och farligaste och där den skuld som hade ådagalagts inte var den största (punkt 11). Högsta domstolen motiverade sitt val av straff bl.a. genom att konstatera att straffet för en kurir under vissa villkor bör vara betydligt lägre än för de personer som planerat brotten, organiserat genomförandet av centrala led i brotten och strävat efter att få vinning av brotten. Samma år gavs också ett annat avgörande gällande straffmätning, HD 2017:23, som likaså gällde en narkotikakurirs ansvar.

I avgörandet HD 2020:45 fortsatte domstolen med sin korrigerande av straffpraxisen ur en något annorlunda synvinkel. Medan domstolen i avgörandena år 2017 hade betonat vikten av att vid straffmätningen ta hänsyn till skillnaden i skuld hos dem som hade verkat i olika uppgifter i brottshelheten, låg fokus nu på den omfattande användningen

Dessutom kan det hända att den offentliga debatten angående rättsliga frågor generellt är livligare i Sverige än i Finland.

av maximistraff för grova narkotikabrott. I avgörandet ansågs det framför allt med tanke på den straffrättsliga proportionalitetsprincipen vara problematiskt med en praxis som innebar att det straff som dömdes ut för innehav av en stor mängd narkotika nästan alltid motsvarade maximistraflet eller låg i närheten av det. Därmed användes maximistraflet inte, på det sätt som lagstiftaren ämnat, endast för de allra grävsta narkotikabrotten. Straffen fördelas inte heller korrekt över straffskalan då samma straff döms ut för brott som avviker avsevärt från varandra i fråga om skadlighet, farlighet och gärningsmannens skuld (punkt 20). Både i detta avgörande (punkt 12) och i avgörandet HD 2017:9 (punkt 9) hänvisades det bl.a. till motiveringarna till den paragraf som gäller grovt narkotikabrott, där det konstateras att maximistraflet på tio år behövs för de allra grävsta och farligaste brotten.

Reaktioner på straffmättningsavgörandena

Av rapporten gällande kvalitetsprojektet inom Helsingfors och Rovaniemi hovrätters domkretsar år 2019 framgår det att avgörandena från år 2017 har synts i straffmätningen förutom för narkotikakurirer även för andra osjälvständiga gärningsmän i samband med grova narkotikabrott. Man kan anta att också avgörandet från år 2020 i stor omfattning kommer att begränsa användandet av maximistraff eller straff som ligger nära maximistraflet för grova narkotikabrott.

Högsta domstolens nämnda avgöranden gällande mätning av straff för narkotikabrott hade åtminstone inte fram till utgången av år 2020 väckt någon nämnvärd offentlig debatt. Det har i normal ordning förmedlats information om avgörandena, men ställningstagandena har förblivit få. Frågan om huruvida det hör till högsta domstolens uppgifter att göra en förhållandevis kraftig omprövning av straffmättnings-

praxisen har inte uppmärksamats särskilt, i motsats till vad som var fallet i Sverige under det förra decenniet.

Professor Sakari Melander har på ett mångsidigt sätt analyserat ändringen av straffen i festskriften till Kimmo Nuotio (Rangaistuskäytäntö ja sen muuttaminen rikosoikeudellisena erityiskysymyksenä. Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019. Helsingfors 2019). Melander konstaterar generellt att en ändring av straffpraxisen i första hand ska genomföras av lagstiftaren och att det naturligaste är att ändringen sker på detta sätt. Han motiverar saken på ett välunderbyggt sätt bl.a. med att en ändring av straffpraxisen bör basera sig på grundlig lagberedning. Melander verkar dock inte förhålla sig avvisande till de avgöranden av högsta domstolen som hänför sig till ändring av straffpraxisen, utan verkar snarare betrakta avgörandena som godtagbara, eftersom de har getts i en situation där den rådande straffpraxisen baserat sig på premisser som varit snedvridna och otillfredsställande med avseende på den gällande lagstiftningen (s. 369–370).

Det kan finnas alldeles vardagliga orsaker till det begränsade antalet reaktioner på saken. Avgörandet HD 2020:45 är så nytt att det kanske inte ännu hunnit bli föremål för egentlig vetenskaplig bedömning. Dessutom kan det hända att den offentliga debatten angående rättsliga frågor generellt är livligare i Sverige än i Finland. En orsak till att debatten inleddes i Sverige kan också utgöras av att två processer pågick parallellt: högsta domstolens avgöranden sammanföll i Sverige med det utredningsarbete som strävade till en helhetsreform av påföljdssystemet (Påföljdsutredningen, SOU 2012:34). I detta sammanhang utredde man bl.a. hur den straffmättningspraxis som hade utformats för narkotikabrott skulle ha kunnat ändras så att den skulle ha blivit mer differentierad. Det reformförslag som utarbetades i samband med utredningsarbetet, vilket leddes av Wersäll, föranledde emellertid inga lagändringar. Det gjorde däremot Sveriges högsta domstols straffmättningsavgöranden. År 2016 stiftades ett nytt rekvisit för de allra grävsta narkotikabrotten. Där fastställdes minimistraflet till fängelse i sex år, medan maximistraflet förblev fängelse i tio år, på samma sätt som i den tidigare lagen.

Är högsta domstolens straffmättningsavgöranden godtagbara?

De avgöranden från år 2017 som gällde narkotikakurirer verkar ha erhållit omfattande godkännande inom rättsgemenskapen. Detta är föga överraskande, med tanke på att man genom dessa avgöranden justerade rättstillämpningen så att den motsvarar lagen och är förenlig med lagstiftarens vilja, som uttryckligen anges i lagens motiveringar. Kravet på att straffens stränghet tydligt ska differentieras i enlighet med graden

Genom avgörandena strävade man heller inte efter att styra den allmänna straffnivån, utan målsättningen var att tydligare än förut differentiera straffen för brott som skiljer sig från varandra i fråga om klandervärdhet.

av skuld följer förutom av den centrala straffrättsliga proportionalitetsprincipen även av de straffmättningsbestämmelser som tagits in i lagen. Innan avgörandena gällande narkotikakurirer gavs hade rättstillämpningen i viss mån bara distanserat från denna princip, eftersom man genom att utarbeta och följa strafftabeller i första hand hade velat främja iakttagandet av den likaledes centrala straffrättsliga principen om att rättstillämpningen ska vara enhetlig.

I avgörandet från år 2020 var det centrala incitamentet att den straffrättsliga proportionalitetsprincipen skulle iakttas också då gärningen gällde en mycket stor mängd synnerligen farlig narkotika. Liksom kuriravgörandena anknöts också detta avgörande tydligt till innehållet i strafflagens straffmättningsbestämmelser och till lagstiftarens vilja.

Högsta domstolens straffmättningsavgöranden baserar sig inte lika tydligt på domstolens lagstadgade uppgifter som uppdraget att dra försorg om en enhetlig rättstillämpning, vilket anges i de grunder för meddelande av besvärstillstånd som föreskrivs i 30 kap. 3 § rättegångsbalken. Det är också möjligt att de prejudikat som gällde grova narkotikabrott inledningsvis försvagar enhetligheten. Å andra sidan är det lätt att urskilja nyttan med dessa straffmättningsavgöranden i andra liknande fall, vilket också utgör en i lag stadgad grund för besvärstillstånd. Det känns naturligt att anse att även främjandet av rättsordningens interna enhetlighet är en uppgift som lämpar sig för högsta domstolen, också utan uttryckligt omnämnande av saken i lag.

Har högsta domstolen förblivit vid sin läst?

Det finns både likheter och skillnader mellan de åtgärder som högsta domstolarna i Sverige och Finland vidtog för att korrigera straffmätningen för grova narkotikabrott. I Sverige var det fråga om kraftigare korrigeringsåtgärder, i och med att högsta domstolen där under ett par års tid gav så många som 13 avgöranden, medan högsta domstolen i Finland har gjort en mer betydande omprövning av straffmätningen i bara tre avgöranden. Ingreppen i straffpraxisen i Finland var dessutom en aning lindrigare än i Sverige. Hos oss förkortades straffen med högst en tredjedel, och fråga var om enstaka fall, medan strafflindringarna i Sverige var mer omfattande och straffen som mest förkortades med upp till hälften.

Vid bedömningen av arbetsfördelningen mellan riksdagen och högsta domstolen finns det även andra faktorer som är värda att beakta när det gäller korrigeringsåtgärdernas karaktär i vårt land. Högsta domstolens avgöranden från åren 2017 och 2020 har inte inneburit någon omfattande nedsättning av straffnivån. Det är förenligt också med den nya praxisen att döma ut straff som ligger nära det lagstadgade maximistraffet för de allra grövsta narkotikabrotten. Genom avgörandena strävade man heller inte efter att styra den allmänna straffnivån, utan målsättningen var att tydligare än förut differentiera straffen för brott som skiljer sig från varandra i fråga om klandervärdhet. En dylik omgradering av straffen inom ramen för en oförändrad straffskala kan också i tekniskt avseende vara lättare att genomföra inom rättstillämpningen än genom lagstiftning.

Uppfattningen om att det var motiverat att korrigera straffpraxisen inom ramen för rättstillämpningen tillstyrks likaså av att också korrigeringsbehovet hade uppkommit genom domstolsavgöranden. Med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna är det i detta sammanhang även av betydelse att straffen inom ramen för rättstillämpningen korrigerades i en lindrigare riktning.

Omprövningen av gärningarnas klandervärdhet i samband med grova narkotikabrott har oundvikligen även inneburit en betydande nedsättning av straffen. Även om målen med korrigeringen, dvs. att förtydliga straffmättningsprinciperna och se till att straffen står i rätt proportion till varandra, i och för sig är allmänt godtagbara, ter sig denna typ av reformarbete dock inte nödvändigtvis särskilt tilltalande vid en politisk bedömning av saken.

Det är mycket möjligt att högsta domstolens avgöranden gällande mätning av straff för grova narkotikabrott inte har väckt desto mer samhällsdebatt av den enkla orsaken att avgörandena har ansetts vila på välgrundade premisser och betraktats som en naturlig del av högsta domstolens uppgifter. Det sist nämnda synsättet verkar ha blivit förhärskande i samhällsdebatten också i Sverige, till den del bedömningen uttryckligen berört högsta domstolens avgöranden gällande mätning av straff för grova narkotikabrott.

PÄIVI HIRVELÄ

HÖGSTA DOMSTOLENS RÄTTSPRAXIS 2020 I ANSLUTNING TILL DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Beaktande av Europadomstolens
rättspraxis hör till den normala
rutinartade avgörandeverksamheten
i högsta domstolen.

En klar utgångspunkt i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (nedan Europakonventionen) är att rättigheterna ska tillgodoses direkt på inomstatlig nivå utan att man behöver bege sig till Strasbourg i hjärtat av Europa för att hävda sina rättigheter. När Europakonventionen trädde i kraft i Finland för 30 år sedan gav grundlagsutskottet rättskiparna rådet att man i tolkningssituationer bland olika tänkbara alternativ bör omfatta en tolkning som främjar de mänskliga rättigheterna, dvs. ett alternativ som definierat på detta sätt gagnar de mänskliga rättigheterna. I högsta domstolen har det också oftast snarare varit fråga om en lagtolkning som gagnar de mänskliga rättigheterna än om att ge Europakonventionen företräde i en konflikt-situation mellan den och annan lag. Europakonventionens konkreta innehåll bestäms genom Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheternas (nedan Europadomstolen) avgöranden. I högsta domstolens praxis är det en del av den normala rutinartade avgörande-verksamheten att ta hänsyn till Europadomstolens rättspraxis.

I de fall från högsta domstolen som publicerats i Finlex hittas med sökordet ”Euroopan ihmisoikeustuomioistuin” hänvisning till Europadomstolens rättspraxis i 253 fall. I de prejudikat som gavs 2020 har det hänvisats till Europadomstolens avgöranden i totalt 15 fall. Brokigheten av fall visar bara den på ett bra sätt i hur stor utsträckning Europadomstolens rättspraxis fungerar som en viktig rättskälla i högsta domstolens vardagsarbete. I prejudikaten var det fråga om gottgörelse för dröjsmål vid rättegång (HD 2020:2 och HD 2020:94), fastställande av faderskap och arvsrätt (HD 2020:3), motivering av dom (HD 2020:16), bestämmande av straff (HD 2020:20), jäv för rättegångsombud (HD 2020:21), utlämning för brott (HD 2020:25), olaga förföljelse (HD 2020:30), begränsning av kontakter enligt tvångsmedelslagen (HD 2020:36), principen om den lindrigare lagens företräde (HD 2020:46), upplösning av en förening (HD

2020:68), tvångsmedelslagens häktningsarrest (HD 2020:79), bevisning (HD 2020:84) och legalitetsprincipen (HD 2020:87) samt excess i nödvärn (HD 2020:88).

I denna artikel granskar jag närmare de prejudikat från 2020 i vilkas rubrik det nämns att Europakonventionen har tillämpats i fallet. Detta tyder på att Europakonventionen har haft en alldeles särskild betydelse för att styra tolkningen. Sådana rättsfall i materialet är HD 2020:2 om gottgörelse för dröjsmål, HD 2020:25 om utlämning för brott och HD 2020:68 om upplösning av en förening. Dessutom lyfter jag fram avgörandena HD 2020:20 och HD 2020:88, där man har granskat tillämpningen av Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, den s.k. Istanbulkonventionen, på våld i nära relationer.

Målsägandens rätt till gottgörelse för dröjsmål enligt gottgörelselagen

Målsägandens rätt till gottgörelse för dröjsmål vid rättegång har visat sig problematisk i brottmål. Enligt lagens ordalydelse ingår det inte i tillämpningsområdet att den tid som ska beaktas i rättegångens längd börjar från förundersökningen. Tillämpningsområdet omfattar inte heller en sådan målsägandes gottgörelsekrav som inte har fram-

Brokigheten av fall visar bara den på ett bra sätt i hur stor utsträckning Europadomstolens rättspraxis fungerar som en viktig rättskälla i högsta domstolens vardagsarbete.

ställt skadestånds- eller straffyrkande i brottmål. Bägge dessa begränsningar av lagens tillämpning har granskats av högsta domstolen 2020.

I avgörandet HD 2020:2 var det fråga om tolkning av gottgörelselagen när det bestämdes att den tid som ska beaktas i rättegångens längd hade börjat när målsäganden under förundersökningen hade meddelat att hon kommer att yrka skadestånd. Enligt 5 § 1 mom. 3 punkten i gottgörelselagen börjar emellertid den tid som ska beaktas i rättegångens längd senare, dvs. först när målsägandens yrkande har anhängiggjorts vid domstolen. I avgörandet ansågs att gottgörelselagens bestämmelse stred mot Europadomstolens rättspraxis och att den skulle tolkas på ett sätt som gagnar de grundläggande och mänskliga rättigheterna, och den tid som ska beaktas började från och med förundersökningen.

Målsäganden hade meddelat under förundersökningen att hon yrkade på skadestånd på grund av grovt bedrägeri. Behandlingen av brottmålet i tingsrätten måste framskjutas flera gånger av orsaker som hade att göra med svarandens hälsotillstånd. Rättegången hade i fråga om målsägandens yrkanden pågått i över sex år, varav tingsrättsfasen hade räckt tre år. Hovrätten avtog gottgörelseyrkandet, eftersom den tid som ska beaktas hade börjat först när ersättningsyrkandet hade framställts i tingsrätten och rättegången hade inte räckt oskäligt länge.

Högsta domstolen konstaterade att bestämmelsen 21 § 1 mom. i grundlagen, enligt vilken var och en har rätt att utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol som är behörig enligt lag motsvarar artikel 6.1 i Europakonventionen om vars och ens rätt till rättegång inom skälig tid. Genom stiftandet av gottgörelselagen har det skapats ett rättsmedel mot dröjsmål vid rättegång. Enligt gottgörelselagen har en enskild part rätt till skälig gottgörelse av statens medel, om rättegång har fördröjts så att dröjsmålet kränker partens rätt till rättegång inom skälig tid. Enligt lagens 4 § 2 mom. ska Europadomstolens rättspraxis beaktas vid bedömningen av ett dröjsmål.

I fråga om Europadomstolens avgörandepraxis konstaterade högsta domstolen att den tid som ska granskas som behandlingens längd i ett ärende som gäller ett privaträttsligt yrkande i allmänhet har börjat när ett sådant yrkande har framställts vid behörig domstol. Om utgången av en dom i ett brottmål emellertid har betydelse för ett senare skadeståndsärende, har i den totala längden också beaktats den föregående rättegången i brottmålet. Europadomstolen har i sina avgöranden som gällt Finland ansett att rättegångens längd för målsägandenas del har börjat när de under förundersökningen meddelat att de kommer att yrka skadestånd i ärendet (Nousiainen mot Finland, 23.2.2010, punkt 20 och Karlsson m.fl. mot Finland, 5.9.2006).

Högsta domstolen konstaterade att konflikten ligger däri, att trots

att rättegångens längd enligt gottgörelselagen ska bedömas på samma sätt som i Europadomstolen, räknas rättegångens längd för målsäganden i ett brottmål från anhängiggörandet på samma sätt som i tvistemål. Lagutskottet hade påpekat att det föreligger en konflikt mellan gottgörelselagen och Europadomstolens rättspraxis.

Enligt högsta domstolen ska domstolarna eftersträva en tolkning som gagnar de mänskliga rättigheterna och som överensstämmer med grundlagen såväl när de utövar sin prövningsrätt på grundval av en enskild bestämmelse som när förpliktelser som gäller de mänskliga rättigheterna förefaller skilja sig från lagbestämmelsen. Slutresultatet av tolkningen var enligt högsta domstolens åsikt att rättegångens längd hade börjat när målsäganden under förundersökningen har meddelat att hon kommer att yrka på skadestånd. Behandlingen av målet hade räckt längre än vanligt. Enligt högsta domstolen hade behandlingen ändå skjutits fram av grundad anledning som berodde på den åtalades hälsotillstånd. Därför hade behandlingen inte fördröjts så att det skulle ha funnits en grund enligt gottgörelselagen eller Europadomstolens avgörandepraxis att döma ut gottgörelse.

Ordalydelsen i 5 § 1 mom. 3 punkten i gottgörelselagen, enligt vilken dröjsmålsersättningen börjar ”när målsägandens yrkande har anhängiggjorts vid domstolen”, har visat sig problematisk också i ett annat fall i högsta domstolen 2020. I avgörandet HD 2020:94 hade målsägandens yrkande på gottgörelse förkastats i tingsrätten, eftersom målsäganden inte hade framställt några yrkanden mot svaranden i brottmålet. Hovrätten hade inte beviljat tillstånd till fortsatt handläggning, så i högsta domstolen var det fråga om beviljande av tillstånd till fortsatt handläggning.

Målsäganden yrkade gottgörelse för dröjsmål, eftersom han som motpart till en svarande som tillhörde en kriminell organisation på grund av ärendets art hade ett motiverat behov av att få ärendet behandlat så snabbt som möjligt. Enligt målsäganden hade myndigheterna i rättegången gjort honom till motpart till en person som hör till ledningen för en kriminell organisation. När målsäganden avtjänade ett fängelsestraff hade det utdragna ärendet orsakat rädsla och oro för eventuella hämndåtgärder från den kriminella gruppen. Högsta domstolen beviljade tillstånd till fortsatt handläggning i ärendet och återförvisade det till hovrätten med konstaterandet att det var nödvändigt att få hovrättens avgörande i målet, eftersom det inte fanns någon rättspraxis beträffande huruvida man kan avvika från det yrkande mot motparten som bestämmelsen förutsätter och ge betydelse åt orsaken till att ersättningsyrkande inte hade framställts. I ärendet ska det dessutom bedömas om målsägandens ställning har betydelse i ett brott som är förenat med särskild risk att bli utsatt för hot eller hämndåtgärder. Svar på dess frågor fås när ärendet har avgjorts materiellt efter återförvisandet.

Avgörandet, som gäller utlämning för brott, är viktigt därför att högsta domstolen i fallet sammanjämkade ett komplicerat EU-baserat regelverk och Europadomstolens rättspraxis.

Utlämning för brott

Avgörandet HD 2020:25, som gäller utlämning för brott, är viktigt därför att högsta domstolen i fallet sammanjämkade ett komplicerat EU-baserat regelverk och Europadomstolens rättspraxis. I avgörandet var det fråga om åklagarens krav på att en rumänsk medborgare skulle utlämnas till Rumänien för verkställighet av ett fängelsestraff på fyra år. Den som begärts utlämnad motsatte sig utlämningen. Tingsrätten ansåg att utlämningen skulle förvägras med stöd av 5 § 1 mom. 6 punkten i lagen om utlämning för brott mellan Finland och de övriga medlemsstaterna i Europeiska unionen (EU-utlämningslagen), eftersom den utlämnade sannolikt skulle placeras i ett sådant fängelse i Rumänien som inte uppfyller minimikraven enligt Europadomstolens rättspraxis. Tingsrätten avlog således begäran om utlämning. Högsta domstolen kom fram till samma slutresultat.

Högsta domstolen sammanjämkade i sitt avgörande EU-utlämningslagen, rambeslutet om en europeisk arresteringsorder och överlämnande mellan medlemsstaterna, bestämmelser i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, EU-domstolens rättspraxis och Europakonventionens bestämmelser, samt tillämpade Europadomstolens rättspraxis som grund för förvägran enligt EU-utlämningslagen.

Rambeslutet om en europeiska arresteringsorder och överlämnande mellan medlemsstaterna har verkställts genom den inhemska EU-utlämningslagen. Enligt lagens 5 § 1 mom. 6 punkten ska utlämning förvägras bland annat om det finns grundad anledning att

misstänka att den som begärs utlämnad riskerar dödsstraff, tortyr eller någon annan behandling som kränker människovärdet. Högsta domstolen konstaterade att bestämmelsen inte grundar sig uttryckligen på rambeslutets grunder för förvägran, men den kan dock härledas från de övriga bestämmelserna i rambeslutet samt från Finlands förpliktelser när det gäller de mänskliga rättigheterna.

EU-domstolen har i sin rättspraxis konstaterat att den rättsliga myndighet som svarar för verkställigheten under vissa förutsättningar är skyldig att stoppa ett utlämningsförfarande, om utlämningen kan leda till att den som ska utlämnas blir föremål för omänsklig eller förnedrande behandling enligt artikel 4 i stadgan om de grundläggande rättigheterna. Högsta domstolen ansåg att det är motiverat att i så stor utsträckning som möjligt tolka 5 § 1 mom. 6 punkten i EU-utlämningslagen på samma sätt som EU-domstolen har tolkat artikel 4 i stadgan om de grundläggande rättigheterna.

EU-domstolen har vidare ansett i sina avgöranden att när utlämning övervägs måste man konkret bedöma om det finns vägande skäl att tro att den som begärts utlämnad faktiskt riskerar att bli föremål för dylik behandling på grund av fängelseförhållandena i den aktuella medlemsstaten. I den mån som den rätt som ingår i artikel 4 i stadgan om de grundläggande rättigheterna motsvarar den rätt som garanteras i artikel 3 i Europakonventionen, har den samma betydelse och dimension som i Europakonventionen.

Europadomstolen har åter i sin dom i målet Muršić mot Kroatien lagt fast grunder för bedömningen av om fängelseförhållandena kränker rättigheterna enligt artikel 3 i Europakonventionen. Enligt domstolen ger det faktum att det personliga utrymme som en fånge förfogar över i en gemensam cell är mindre tre kvadratmeter i princip upphov till en stark presumtion om kränkning av artikel 3. Staten kan omkullkasta denna presumtion bara om inskränkningen av det personliga utrymmet är 1) kortvarig, 2) tillfällig och 3) av ringa betydelse. Grunderna är kumulativa, dvs. samtliga ska föreligga. Europadomstolen har dessutom ansett att en oavbruten period av 27 dagar i en cell som är mindre än tre kvadratmeter inte kunde betraktas som kortvarig, tillfällig och av ringa betydelse.

EU-domstolen har i sin rättspraxis bedömt minimikraven på fängelseförhållandena i fråga om det personliga utrymme som en fånge förfogar även i enlighet med de grunder som lades fast i domen i målet Muršić. Enligt den kan dessutom en period på cirka 20 dagar i dessa förhållanden inte anses som kort.

Högsta domstolen konstaterade angående begäran om utlämning att enligt de rumänska fängelsemyndigheternas utredning skulle den som begärts utlämnad placeras i ett fängelse där det personliga utrymmet är mindre än tre kvadratmeter, vilket på grund av Europa-

domstolens rättspraxis ger upphov till en stark presumtion om att artikel 3 i Europakonventionen och på motsvarande sätt artikel 4 i stadgan om de grundläggande rättigheterna kommer att kränkas. I ärendet skulle man sålunda bedöma om presumtionen om kränkning hade omkullkastats på den grunden att förvaringen i så små utrymmen är kortvarig, tillfällig och av ringa betydelse. I Europadomstolens och EU:s rättspraxis har oavbrutna tidsperioder på knappt en månad i sådana förhållanden inte betraktats som korta, tillfälliga och av ringa betydelse.

Enligt högsta domstolen hade den presumtion om brott mot artikel 3 i Europakonventionen och artikel 4 i stadgan om de grundläggande rättigheterna som de rumänska fängvårdsmyndigheternas utredning föranlett inte omkullkastats. Högsta domstolen ansåg att det i ärendet fanns grundad anledning att misstänka att om den som begärts utlämnad utlämnas till Rumänien skulle han riskera behandling som kränker människovärdet. Sålunda skulle begäran om utlämning avslås med stöd av 5 § 1 mom. 6 punkten i EU-utlämningslagen.

Upplösning av en förening

Ett avgörande från 2020 som rönt även internationell uppmärksamhet är HD 2020:68 om upplösning av en förening. I avgörandet ansåg högsta domstolen att den oregistrerade föreningen Nordiska motståndsrörelsen (nedan NMR), vars mål var ett statsskick som motsvarar den nationalsocialism som rådde i Nazityskland, bedrev en verksamhet som väsentligt stred mot lag och därför skulle upplösas. Högsta domstolen ansåg dessutom att föreningens verksamhet inte åtnjöt skydd för yttrandefrihet eller föreningsfrihet, eftersom föreningens verksamhet innebar missbruk av dessa rättigheter.

Polisstyrelsen krävde att föreningen skulle upplösas, eftersom föreningen bedrev verksamhet som väsentligt stred mot lag och eftersträvade en nationalsocialistisk stat i strid med Finlands konstitutionella idévärld. Föreningens syften var rasistiska, invandrarfientliga, antisemitistiska och att begränsa sexuella minoriteters rättigheter. Dessutom ifrågasatte föreningen förintelsen och godkände våld som förekommit i föreningens verksamhet. Både tingsrätten och hovrätten ansåg att föreningens verksamhet inte åtnjöt skydd för förenings- och yttrandefrihet och förklarade föreningen upplöst.

Högsta domstolen konstaterade angående utgångspunkterna för den rättsliga bedömningen att tillåtna inskränkningar av de grundläggande och mänskliga rättigheterna måste vägas mot i vilken mån NMR:s verksamhet kan anses åtnjuta det skydd som dessa rättigheter medför.

Enligt 43 § 1 mom. 1 punkten i föreningslagen kan domstolen på

talans av Polisstyrelsen förklara föreningen upplöst, om den utövar verksamhet som väsentligt strider mot lag. Enligt högsta domstolen har ordet väsentligt två betydelser. Å ena sidan ska verksamheten till sin karaktär väsentligt strida mot lag, å andra sidan gäller kravet i vilken mån föreningens verksamhet innehåller lagstridiga element. Upplösningsgrunderna bedöms som en helhet, så man kan inte nödvändigtvis lägga stor vikt vid en enstaka lagstridig åtgärd. Å andra sidan kan slutsatsen vara upplösning, om en väsentlig del av föreningens verksamhet strider mot lag, trots att föreningen bedriver även annan verksamhet.

Högsta domstolen konstaterade att 12 och 13 § i grundlagen, artiklarna 10 och 11 i Europakonventionen samt artiklarna 19 och 21 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter skyddar föreningsfriheten och yttrandefriheten som politiska grundrättigheter. Genom att upplösa föreningen ingriper man i dessa rättigheter. Enligt Europadomstolen är föreningsfriheten och yttrandefriheten ändå inte obegränsade, utan dessa friheter kan inskränkas genom lag. Inskränkningarna ska dock vara nödvändiga i ett demokratiskt samhälle.

Enligt högsta domstolen ska man också beakta artikel 17 om förbud mot missbruk av rättigheter i Europakonventionen när man bestämmer omfattningen av skyddet för de ovannämnda grundläggande och mänskliga rättigheterna. Syftet med förbudet är att förhindra sådant utnyttjande av de mänskliga rättigheterna som syftar till att tillintetgöra någon av de fri- och rättigheter som anges i konventionen eller de centrala målen för konventionen. Högsta domstolen konstaterade att Europadomstolen entydigt ansett att nationalsocialismen är en totalitär ideologi som inte är förenlig med demokrati eller mänskliga rättigheter, och vars anhängare otvivelaktigt eftersträvar mål som förbjuds i artikel 17 i Europakonventionen. Likaså har Europadomstolen i flera avgöranden ansett att det inte hade skett något brott mot yttrandefriheten när någon aktör hade getts påföljder för förnekande av förintelsen.

Högsta domstolen konstaterade vidare att Europadomstolen i sina avgöranden också bedömt när uttalanden kan ses som direkt eller indirekt uppmaning till våld eller som berättigande av våld, hat eller intolerans. Sådana uttalanden åtnjuter inte nödvändigtvis skydd för yttrandefrihet enligt artikel 10 i Europakonventionen. Europadomstolen har förhållit sig särskilt sensitivt till generaliserande uttalanden där man angriper en hel etnisk, religiös eller annan grupp, såsom den homosexuella minoriteten, eller försätter en sådan grupp i negativ dager.

Artikel 11 om frihet att delta i sammankomster och föreningsfrihet i Europakonventionen tryggar enligt sin ordalydelse endast rätten

De verksamhetsätt som skulle anses som lagstridiga var en så central del av föreningens verksamhet att väsentlighetskravet för upplösning av föreningen var uppfyllt.

till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet. Enligt grundlagsutskottets ståndpunkter är det inte fråga om att utnyttja den i grundlagen tryggade föreningsfriheten till exempel i olaglig verksamhet som avser att främja eller stödja kriminalitet.

Högsta domstolen bedömde NMR:s verksamhet med avseende på dess 1) verksamhet i anslutning till statsskicket, 2) verksamhet riktad mot olika folkgrupper och 3) acceptans för våld.

1) Enligt högsta domstolen var det klarlagt att NMR:s mål var nationalsocialism, att begränsa yttrandefriheten och att förändra den representativa demokratin så att föreningen och dess företrädare kommer till makten. NMR hade också uttryckt som sitt mål att ingripa i andra människors föreningsfrihet och verksamhet. I skrivelser som publicerats på föreningens webbplats hade som metoder att nå målen nämnts kraft, kamp, aggressivitet och krig för att lösgöra Finland från EU. NMR betraktade Adolf Hitler som en storman samt ifrågasatte och förringade förintelsen och påstod att förintelseoffren var lögnare. På föreningens webbplats hade det publicerats en berättelse om en marsch, där deltagarna var NMR-aktivister och en del av de marscherande hade använt hakkorsflaggor som symbol. I samband med marschen hade bland annat ledaren för NMR i Finland anhållits.

Högsta domstolen konstaterade att målet för föreningens verksamhet i anslutning till statsskicket i hög grad var ett statsskick som motsvarar den nationalsocialism som rådde i Nazityskland. Målet var att skapa ett samhälle där en viss folkgrupp är höjd över de andra och där flera andra aktörers grundläggande och mänskliga rättigheter är kraftigt begränsade. Högsta domstolen ansåg att ovannämnda mål

stred mot de i grundlagen och strafflagen föreskrivna grunderna för ett demokratiskt samhälle och de bakomliggande värderingar som framgår av bestämmelserna.

2) I fråga om den verksamhet som var riktad mot olika folkgrupper framgick det av publikationer på föreningens webbplats att rasläror hade en central betydelse i NMR:s verksamhet och att NMR eftersträvade att andra etniciteter än nordeuropéer och deras nära släktingar återsänds till sina ursprungsländer eller deras närområden. Dessutom var föreningens verksamhet antisemitisk, och ett av NMR:s mål var att kraftigt begränsa sexuella minoriteters rättigheter. Skrivelserna innehöll flera ställningstaganden i syfte att smäda, svartmåla eller undertrycka olika människogrupper. Skrivelserna var ägnade att hos allmänheten väcka intolerans, förakt och till och med hat mot dem som var föremål för skrivelserna. Det spridda materialet var delvis rasistiskt. I skrivelserna förstärktes fördomarna mot vissa grupper och framfördes lögnaktiga påståenden.

Enligt högsta domstolen skulle skrivelserna inte betraktas som saklig och godtagbar kritik i anslutning till exempelvis invandrarpolitiken, som även i stark form kan accepteras inom ramen för yttrandefriheten, eller som tillåten överdrift eller provokation. Högsta domstolen ansåg att skrivelserna hade riktats mot olika folkgrupper på ett sätt att liknande verksamhet var kriminaliserad som hets mot folkgrupp.

3) Angående acceptans för våld i föreningens verksamhet konstaterade högsta domstolen att det var klarlagt att NMR:s ledare eller aktiva hade gjort sig skyldiga till bland annat flera fall av misshandel av olika grad, hindrande av tjänsteman och kränkning av politisk handlingsfrihet. Den gärningsman som gjort sig skyldig till grov misshandel med rasistiska motiv hade efter gärningen belönats för sin verksamhet för motståndsrörelsen.

Högsta domstolen ansåg att användning av våld åtnjöt åtminstone tyst acceptans inom NMR. Användningen av våld och de andra beskrivna brotten kunde anses vara en del av föreningens verksamhet. Dylik verksamhet stred mot lag.

Högsta domstolen ansåg som slutresultat av sin helhetsbedömning att NMR:s verksamhet skulle anses stå i strid med lagen på det sätt som avses i föreningslagen. De verksamhetsätt som skulle anses som lagstridiga var en så central del av föreningens verksamhet att väsentlighetskravet för upplösning av föreningen var uppfyllt. Högsta domstolen konstaterade vidare att NMR:s mål och verksamhet innebar missbruk av rättigheterna och de åtnjöt således inte skydd för föreningsfrihet eller yttrandefrihet. Högsta domstolen fastställde de lägre domstolarnas avgörande genom vilket föreningen hade förklarats upplöst.

Istanbulkonventionens betydelse i fall av våld i nära relationer

I fallet HD 2020:20 fastställde högsta domstolen vilken betydelse Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, den s.k. Istanbulkonventionen, har vid straffmätning. Enligt högsta domstolen ska konventionen beaktas som en omständighet som gäller gärningens klandervärdhet enligt den allmänna principen för straffmätning i 6 kap. 4 § i strafflagen. Enligt bestämmelsen ska straffet mätas ut så att det står i ett rättvist förhållande till hur skadligt och farligt brottet är, motiven till gärningen samt gärningsmannens av brottet framgående skuld i övrigt.

Istanbulkonventionen gäller som lag i Finland. Artikel 46 a i konventionen förutsätter att parterna vidtar nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att det att brottet har begåtts mot en maka/make eller partner eller före detta maka/make eller partner, i enlighet med nationell lagstiftning, av en familjemedlem, en person som bor tillsammans med brottsoffret eller en person som har missbrukat sin ställning i överensstämmelse med tillämpliga bestämmelser i nationell rätt, kommer att tas under övervägande som försvärande omständigheter när påföljd ska bestämmas.

Enligt regeringens proposition om det nationella ikraftsättandet av konventionen har ratificeringen inte förutsatt några särskilda lagändringar när det gäller straffmätning. Högsta domstolen konstaterade av den straffrättsliga legalitetsprincipen följer att internationella konventioner på straffrättens område i allmänhet inte är direkt tillämpliga till svarandens nackdel utan nationella lagstiftningsåtgärder. Artikel 46 i Istanbulkonventionen kan således inte tillämpas som sådan som en straffmättningsbestämmelse. Högsta domstolen har dock i sin avgörandepraxis ansett att i fall av våld i nära relationer, där gärningsmannen och offret inte befinner sig i jämlik ställning utan offret behöver särskilt skydd, talar gärningens skadlighet och farlighet samt gärningsmannens skuldgrad för att straffmätningen ska vara strängare än den allmänna straffpraxisen. När en gärnings klandervärdhet bedöms i enlighet med 6 kap. 4 § i strafflagen är således även gärningens karaktär av våld i nära relationer en omständighet som ska beaktas.

I fallet hade svaranden gjort sig skyldig till bland annat grov misshandel av sin före detta maka när han trängt sig in i hennes bostad och huggit henne med kniv i magen och orsakat en svår, livsfarlig skada som krävde operation. Svarandens förfarande var till sin karaktär synnerligen allvarligt och farligt våld i en nära relation. Högsta domstolen konstaterade att det brott som tillräknats svaranden omfattat drag och prövning i anslutning till våld i en nära relation som klart ökade gärningens skadlighet och farlighet,

vilket beaktades i straffmätningen när ett fängelsestraff på 4 år och 3 månader fastställdes för gärningen.

Även i fallet HD 2020:88 hänvisades det till Istanbulkonventionen. Då var det fråga om bland annat huruvida svaranden i en situation av våld i en nära relation hade handlat i nödvärn. I fallet konstaterades det att man inte av avgörandepraxis beträffande Europakonventionen eller Istanbulkonventionens bestämmelser i sig kan härleda någon uttrycklig förpliktelse att tillämpa grunderna för straffrättslig ansvarsfrihet när svarandens straffrättsliga skyldighet bedöms i ett våldsbrott. De kan dock anses stödja att det vid bedömningen av rätten till nödvärn i det enskilda fallet är motiverat att fästa uppmärksamhet även vid de förhållanden under vilka svaranden, som tidigare varit utsatt för långvarigt och upprepat familjevåld och våld i en nära relation, har handlat. Högsta domstolen ansåg att vid bedömningen av om förutsättningarna i 4 kap. 4 § om nödvärn i strafflagen är uppfyllda kan tidigare upplevelser av våld i en nära relation således påverka när en försvarsgärning kan anses vara nödvändig och vad som i respektive situation rimligen kan förutsättas av den som försvarat sig.

I fallet hade svaranden efter att maken misshandlat henne och deras två barn samt hotat döda henne huggit mannen två gånger i ryggen med en långbladig kniv. Högsta domstolen konstaterade att mannen i flera år hade utsatt svaranden för fysiskt våld och hon hade haft flera skador på grund av våldet. Svaranden hade varit flera perioder på skyddshem med sina barn och mannen hade en laga-kraftvunnen dom för misshandel av svaranden. Misshandeln av svaranden och barnen kunde ur en utomstående observatörs synvinkel anses som ett farligt och vad längden beträffar oförutsägbart angrepp som svaranden hade rätt att försvara sig mot genom nödvärn.

Högsta domstolen konstaterade emellertid att nödvändighetskriteriet för nödvärn kräver att den som försvarar sig orsakar angriparen så lindriga skador som möjligt. För att stoppa och oskadliggöra mannens angrepp hade man även under de aktuella omständigheterna rimligen kunnat förutsätta att svaranden skulle ha använt kniven på ett mindre farligt sätt än att hugga mannen två gånger i ryggen. Sålunda ansåg högsta domstolen att svarandens försvarsgärning för att skydda sig själv och familjens barn hade med beaktande av angreppets art och styrka och övriga omständigheter överskridit vad som kunde betraktas som försvarbart våld bedömd som en helhet. Som slutresultat ansåg högsta domstolen att svaranden gjort sig skyldig till dråpförsök genom excess i nödvärn.

A detailed oil painting of an elderly woman with short, light-colored hair, wearing glasses and a patterned top. The background is a textured, dark brownish-green. The painting is the central focus of the page.

DE FÖRSTA KVINNLIKA LEDAMÖTERNA I HÖGSTA DOMSTOLEN

De första kvinnliga ledamöterna vid högsta domstolen utnämndes i mycket maklig takt. Under berättelseåret mindes vi speciellt den första av dem.

oktober 2020 hade det förflutit ett halvt århundrade sedan Maarit Saarni-Rytkölä i oktober 1970 utnämndes till justitieråd vid högsta domstolen. I ett minnesord över henne i Helsingin Sanomat i juni 2011 skrev man bland annat följande: "Under hennes tid var rättsväsendet ännu i långa tider ett område dominerat av män. Saarni-Rytkölä fortsatte dock kämpa."

Efter denna första utnämning ökade antalet kvinnliga ledamöter mycket långsamt och det dröjde tjugo år innan den i ordningen femte kvinnan, Riitta Suhonen, utnämndes till ledamot vid högsta domstolen år 1990. Under de gångna femtio åren har högsta domstolen haft sammanlagt 16 kvinnliga ordinarie ledamöter, varav sex för närvarande är i tjänst. Den hittills enda kvinnliga presidenten vid högsta domstolen är Pauliine Koskelo (på bilden), som tjänstgjorde under åren 2006–2015.

**Maarit Saarni-Rytkölä,
justitieråd 16.10.1970–6.10.1986**

Maarit Saarni-Rytkölä föddes i Uleåborg 6.10.1916. Hon avlade högre rättsexamen år 1942 och fick titeln vicehäradshövding 1947. År 1949 anställdes hon som extraordinarie tjänsteman vid högsta domstolen och följande år vid högsta förvaltningsdomstolen. Karriären fortsatte sedan som notarie och justitiesekreterare vid högsta domstolen samt som hovrättsråd vid Helsingfors hovrätt. År 1969 utnämndes hon till extraordinarie justitieråd vid högsta domstolen och i oktober 1970 som första kvinna till justitieråd. År 1990 utnämndes hon till juris hedersdoktor vid Helsingfors universitet.

**Pirkko Surakka,
justitieråd 1.3.1977–1.2.1983**

Pirkko Surakka föddes i Helsingfors 7.8.1915. Hon avlade högre rättsexamen år 1941 och fick titeln vicehäradshövding 1944. Surakka inledde sin karriär vid högsta domstolen som extraordinarie tjänsteman redan nästa år. Emellanåt arbetade hon bland annat som försäkringsdomare. Efter uppgifterna som justitiesekreterare vid högsta domstolen följde en utnämning till föredraganderåd år 1961. Åren 1971 och 1974–1976 tjänstgjorde hon som extraordinarie justitieråd, för att år 1977 utnämnas till justitieråd.

**Pirkko-Liisa Haarmann,
justitieråd 1.2.1983–28.2.2001**

Pirkko-Liisa Haarmann föddes i Helsingfors 3.2.1938. Hon utexaminerades som juris kandidat 1961, som juris licentiat 1963 och som juris doktor 1971. År 1965 fick hon titeln vicehäradshövding. Hon satsade på en universitetskarriär och kom slutligen att sköta tjänsten som biträdande professor i civilrätt 1973–1977 och en professur i handelsrätt 1977–1983. Vid högsta domstolen tjänstgjorde hon som extraordinarie justitieråd 1980–1981 och 1983 fram till dess att hon utnämndes till ordinarie justitieråd 1983. Haarmann har haft många sakkunnig- och förtroendeuppdrag. År 1982 kallades hon till medlem i Finska Vetenskapsakademien.

**Anja Tulenheimo-Takki,
justitieråd 1.3.1986–30.9.2005**

Anja Tulenheimo-Takki föddes i Åbo 8.1.1937. Hon utexaminerades som juris kandidat 1961 och fick titeln vicehäradshövding 1964. Sin karriär vid högsta domstolen inledde hon som extraordinarie tjänsteman 1964. Efter vakanser som justitiesekreterare utnämndes hon år 1980 till föredraganderåd. Från år 1981 skötte hon kanslichefsuppgifter fram till 1985, då hon utnämndes till en inrättad ordinarie tjänst som kanslichef. År 1986 utnämndes hon till en tjänst som justitieråd vid högsta domstolen.

**Riitta Suhonen,
justitieråd 1.2.1990–31.12.2007**

Riitta Suhonen föddes i Tammerfors 21.7.1941. Hon utexaminerades som juris kandidat 1967 och blev vicehäradshövding år 1971. Under sin karriär tjänstgjorde hon vid justitieministeriets straffregisterbyrå, försäkringsdomstolen, arbetsdomstolen och vid Helsingfors hovrätt. Arbetet vid högsta domstolen började med en tjänst som extraordinarie tjänsteman och år 1985, efter uppgifter som justitiesekreterare, utnämndes hon till föredraganderåd. Under åren 1987–1990 skötte hon uppgiften som ordförande i Patientskadenämnden. I februari 1990 tillträdde hon en tjänst som justitieråd vid högsta domstolen.

Fem föregångare,
två decennier.

KANSLICHEFENS ÖVERSIKT

Omkostnadsanslaget och dess användning

Ett anslag på 8,793 miljoner euro beviljades för högsta domstolens verksamhet 2020. I den sjunde tilläggsbudgeten beviljades för momentet dessutom 50.000 euro på grund av ökade utgifter för informationsförvaltning och lönejusteringar. Ändringarna jämfört med anslaget år 2019 är kopplade till allmänna ändringar som gäller justitieministeriets förvaltningsområde eller alla domstolar. Det handlade inte om ändringar av högsta domstolens funktionella behov.

Högsta domstolen använde ca 8,832 miljoner euro av det erhållna anslaget. Ca 10.000 euro av anslaget blev således oanvänt. Personalkostnadernas svarade för 80 % av verksamhetens kostnader. Hyran för verksamhetslokalerna på Norra Esplanaden och Helenegatan utgjorde den näst största utgiftsposten, dvs. 14 % av de totala kostnaderna. Mest betydande bland andra, mindre kostnader var ICT-kostnader av olika slag.

Coronapandemin minskade bland annat resekostnader i anslutning till utbildning och internationell verksamhet i och med att evenemang ställdes in eller hölls som videokonferens. Å andra sidan innebar de åtgärder för att bekämpa epidemin som genomfördes i högsta domstolens verksamhetslokaler och inom företagshälsövården en del extra kostnader.

Personal

Totala antalet årsverken vid högsta domstolen var 73,6, dvs. ungefär samma som året innan (73,7).

Ledamöterna stod för nästan 19 årsverken. Under tjänstledighetstiden som följde efter utnämningen av Asko Välimaa till president vid Helsingfors hovrätt 1.11.2020–31.12.2027 var antalet årsverken mindre än planerat. Inga andra förändringar skedde bland ledamöterna. En del av ledamöternas arbetsinsats inriktades förutom på

Allmänt taget innebar det utdragna osäkra och kritiska läget och det minskade interaktiva samarbetet en belastning för personalen.

domarförslagsnämndens och domarutbildningsnämndens uppgifter även på uppgifter för direktionen för det nya Domstolsverket, som inledde sin verksamhet år 2020.

För föredragandenas del uppgick antalet årsverken till något över 25. Dessutom fanns för ärenden som gäller Åland en föredragande med uppdraget som bisyssla. Liksom tidigare år var omsättningen inom föredragandekåren stor. Under verksamhetsåret flyttade sex föredragande till andra uppgifter eller tog tjänstledigt av olika orsaker, dessutom utnämndes två tjänstlediga föredragande som varit anställda vid högsta domstolen till andra tjänster. Två föredragande kom tillbaka från sina tjänstledigheter och sju nya föredragande anställdes. Bland de nya föredragandena fanns nu två personer som i enlighet med det nya utbildningsprogrammet för assessorer fått domarutbildning vid hovrätten. Omsättningen bland föredragandena under de senaste åren framgår bland annat av att klart mer än hälften av föredragandena som var anställda vid högsta domstolen vid utgången av år 2020 hade tjänstgjort kortare tid än tre år.

Kanslipersonalen utförde sammanlagt 28,3 årsverken. Några personer har bytts ut. En betydande ändring för flera personer i kanslipersonalen var den helt nya eller åtminstone utvidgade möjligheten till distansarbete. Syftet var att öka distansarbetet i enlighet med de riksomfattande rekommendationerna, men för kanslipersonalen kunde detta med befintliga verktyg och arbetsmetoder inte till alla delar ordnas lika effektivt som arbete utfört på arbetsplatsen.

En följd av säkerhetsåtgärderna på grund av coronapandemin var att frånvaron eller omfattningen av distansarbete inom alla personalgrupper i någon mån ökade. Allmänt taget innebar det utdragna osäkra och kritiska läget och det minskade interaktiva samarbetet en belastning för personalen. Personalens välbefinnande främjades genom samarbete med företagshälsovården, bl.a. i form av olika föreläsningar.

En förteckning över personalen vid verksamhetsårets utgång 31.12.2020 finns i slutet av årsberättelsen.

Inkomna ärenden och avgjorda rättskipningsärenden

År 2020 inkom sammanlagt 1.882 ärenden till högsta domstolen, mot 2.028 året innan. Mängden ärenden minskade således med drygt sju procent. Antalet inkomna ärenden minskade redan i början av året innan coronapandemin slog till. En del huvudförhandlingar vid hovrätterna och tingsrätterna avbröts och detta märktes först i ett ökat antal inkomna ärenden i juni–juli, då man i hovrätterna tycktes inrikta sig på skriftligt förfarande, och på hösten i en kraftig minskning av mängden ärenden. Statistiken visar att antalet inkomna ärenden till

högsta domstolen återgick till det normala och började öka i december. På längre sikt har antalet minskat. Under åren 2018–2020 inkom årligen 1.882–2.055 ärenden, dvs. klart färre än under de föregående åren 2015–2017 då antalet inkomna ärenden uppgick till 2.303–2.456 per år.

Ärendena som inkom från hovrätterna fördelade sig så att 36 procent kom från Helsingfors hovrätt, 22 procent från Åbo hovrätt, 15 procent från Rovaniemi hovrätt, 14 procent från Östra Finlands hovrätt och 12 procent från Vasa hovrätt. Sammanlagt åtta prejudikatbesvärärenden kom direkt från tingsrätten. Antalet inkomna försäkringsärenden var 102 och antalet jordrättsärenden 45.

Av samtliga inkomna ärenden var 35 svenskspråkiga.

Bland ärendena som inkom från hovrätterna fortsatte andelen ansökningar om besvärstillstånd som gällde tillstånd till fortsatt handläggning att öka år 2020. Andelen tvistemål som gällde beviljande av tillstånd till fortsatt handläggning uppgick till 47 procent och andelen ärenden som gällde tillstånd till fortsatt handläggning i brottmål till 28 procent.

År 2020 publicerade högsta domstolen 101 prejudikat. Högsta domstolen avgjorde sammanlagt 1.876 ärenden, dvs. ungefär lika många som antalet inkomna ärenden.

I början av år 2019 ändrades bestämmelserna för högsta domstolens domförhet i rättegångsbalken 2 kapitel. Ändringen innebär att en ledamot ensam kan behandla och avgöra ett besvärstillståndsärende om det är uppenbart att det inte finns förutsättningar att meddela besvärstillstånd, och vissa ärenden som gäller extraordinärt ändringssökande. År 2020 avgjordes 27 procent av ärendena som gällde ändringstillstånd och extraordinärt ändringssökande av en ledamot ensam, andelen året innan var 19 procent. Ett tecken på att systemet fungerar är att mindre än tre procent av ärendena som förts till besvärstillståndsfordragning har hänskjutits till en sammansättning med flera ledamöter för behandling.

Behandlingstiderna har under de senaste åren förkortats och var år 2020 i stort sett oförändrade eller något kortare. Den genomsnittliga handläggningstiden för alla ärenden var 5,3 månader (5,4 månader år 2019). Handläggningstiden för ansökningar om besvärstillstånd som fick avslag var i genomsnitt 3,9 månader (3,8 månader). För förhandsavgöranden och andra avgöranden i sak var handläggningstiden 17,5 månader (17,7 månader). De genomsnittliga handläggningstiderna för jordrättsärenden och försäkringsdomstolens ärenden förlängdes något.

I slutet av året var det totala antalet ärenden under behandling 750, vilket motsvarar den höga nivå som uppnåddes under de två föregående åren.

Antalet publicerade förhandsavgöranden, mängden avgjorda ärenden i förhållande till mängden inkomna ärenden och de genomsnittliga handläggningstiderna visar att arbetet vid högsta domstolen var rätt effektivt, trots beaktandet av de rekommenderade coronaåtgärderna.

Samarbete med Domstolsverket

Domstolsverket inledde sin verksamhet 1.1.2020. Syftet med inrättandet av verket var att ordna domstolarnas centralförvaltning på ett sätt som understryker domstolarnas oberoende och främjar en effektiv och resultatrik skötsel av domstolarnas förvaltningsuppgifter. Domstolarnas administrativa centralförvaltningsuppgifter överfördes från justitieministeriet till Domstolsverket. Domstolsverket ingrep inte i de högsta domstolarnas ställning.

Samarbetet mellan högsta domstolens förvaltning och Domstolsverket har inletts på ett naturligt och smidigt sätt. Uppgiftsfördelningen mellan justitieministeriet, Domstolsverket och domstolarna är klar och ändamålsenlig och överföringen av uppgifter har inte orsakat några väsentliga avbrott. Domstolarnas och speciellt rättskipningsarbetets oberoende ställning i förhållande till Domstolsverket har för sin del styrt samarbetet.

Verket har i egenskap av sakkunnig- och serviceorganisation åtagit sig att sörja för upprätthållandet av domstolsväsendets vardagliga verksamhetsförutsättningar och tagit ansvar i utvecklingsprojekt, gett stöd till domstolar i frågor som gäller förvaltning och ekonomi, skapat samarbetsnätverk bestående av förvaltningens olika sakkunnigområden samt fortsatt att ordna utbildning för domstolarna. Informationen från Domstolsverket är daglig och interaktion sker varje vecka.

Till slut

De första månaderna som kanslichef har varit givande och lärorika. Många av delområdena inom förvaltningen är kända från mina tidigare arbetsuppgifter i hovrätten och i två tingsrätter, men perspektivet är med avseende på högsta domstolens uppgifter eller min egen roll ofta ett annat.

Min positiva förhållning till personalens yrkeskunnighet och yrkes stolthet samt till arbetsgemenskapens styrka har förstärkts ytterligare. Själv gör jag mitt bästa för att skapa goda arbetsförutsättningar och främja möjligheterna till utveckling.

EEVA PALAJA

CORONAÅRET 2020 UR EN FÖREDRAGANDES SYNVINKEL

År 2020 var ett rätt egendomligt och tungt år. Även under undantagsförhållandena fortsatte högsta domstolen givetvis med sin verksamhet, men man var tvungen att göra förändringar i arbetssätt, och personalen hade det tufft. Hela personalen anpassade sig emellertid till situationen, och var och en bidrog till att trygga verksamhetsbetingelserna vid högsta domstolen trots de utmanande omständigheterna.

En bekymmerslös inledning på året

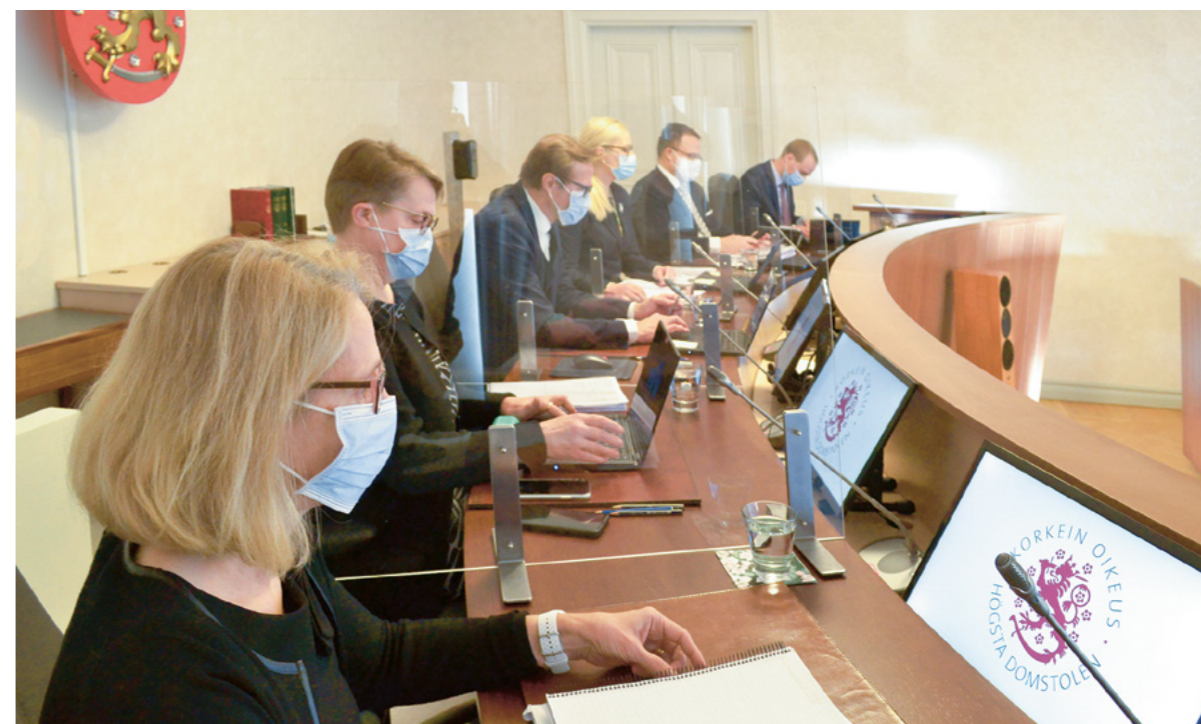
När det vid årsskiftet 2019–2020 började komma uppgifter om ett nytt coronavirus som snabbt spred sig i världen kändes det hela rätt avlägset. Jag drar mig till minnes att jag diskuterade frågan för första gången vid lunchbordet i januari, efter att det i nyheterna talats om en turist i Lappland som konstaterats ha insjuknat i covid-19. Den gemensamma upplevelsen var då att händelsen förde frågan närmare oss, men att den lyckligtvis egentligen inte berörde Finland än. Arbetet vid högsta domstolen fortsatte som tidigare och ingen visste något om vilka omvälvningar vi stod inför, trots att det redan i februari började komma in allt mer oroväckande nyheter om en pandemi.

En överklig vår

I mars hade läget åter förändrats och min egen minnesbild från början av månaden är ett rörigt informationsflöde om det nya viruset. Vissa försökte lugna ner situationen medan trycket samtidigt ökade i samhället på att betydande åtgärder måste vidtas för att hindra smittspridningen. I mitten av månaden slog det till. Statsrådet kom med ett antal rekommendationer och anvisningar, och situationen blev allt mer konkret. Redan tidigare hade också högsta domstolen vidtagit åtgärder och bland annat uppmuntrat tjänsteinnehavare utan arbetstid till distansarbete. Alla fick vänja sig vid utpräglad noggrann handhygien, att hålla avstånd och hosta enligt anvisningar. För en del av personalen byttes hemkomsten från en semesterresa utomlands till en 14 dagars coronakarantän.

Senast i och med ibruktageandet av beredskapslagen blev livet rent av överkligt konstigt. Jag led av dåligt samvete om jag någon dag kom till arbetsplatsen i stället för att distansarbete, eller om jag stack mig ner till närbutiken för att köpa mjölk. När man var ute och rörde på sig stirrade folk misstänksamt på varandra och de fördömande blickarna var många om någon stackare inom en 100 meters radie råkade nysa. Fritidsintressena lades på is, det var inte möjligt att gå på teater eller konserter och till och med bänkidrotten blev utmanande, då utbudet bestod mest av gamla repriser. Stämningen blev än mer ångestladdad när Nylands gränser stängdes – inte för att jag ändå skulle ha vågat åka någonstans.

Mitt i detta kaos upprätthölls de samhälleliga funktionerna, i domstolarna som en del av dem. De begränsningar som covid-19 medfört innebar inte så stora utmaningar för högsta domstolen som för till exempel tingsrätterna och hovrätterna, då de muntliga förhandlingarna i vår myndighet är få. Men också i högsta domstolen gjordes rent

FOTON HD KOMMUNIKATION

av omvälvande förändringar i arbetssätt och sessionsarrangemang. Det var exempelvis tillåtet att delta i föredragningar och möten endast via Skype och allt fler dokument delades elektroniskt. I början hade åtminstone en del av personalen vissa tekniska problem, som dock relativt snabbt kunde överkommas. Några gånger fungerade inte den digitala kontakten, vilket ledde till att sessioner måste skjutas fram, men till en övervägande del kan man tacka Valtori för att problemen inte blev långvariga.

En annan utmaning, och en stor sådan, var skolornas övergång till distansundervisning och att småbarn skulle stanna hemma från dagis. För min egen del innebar det att försöka sysselsätta en sällskapssjuk 3-årig dotter samtidigt som jag skulle skriva pro memorior gällande såväl besvär som ansökningar om besvärstillstånd, planera en ovanligt utmanande sessionslista för maj månad och sköta mer eller mindre brådskande löpande ärenden. Så här i efterhand vet jag inte hur jag klarade mig igenom dessa veckor, men på något sätt blev arbetet gjort. Lyckligtvis fick jag väldigt mycket kamratstöd av kollegorna och i synnerhet föredragandenas WhatsApp-grupp plingade titt som tätt med meddelanden om andras erfarenheter och missöden till exempel i samband med barnskötsel eller hemundervisning. Bland föredragandena lanserades också Skype-kaffestunder som gav oss de sociala kontakter vi alla saknade.

Administrationn och ledamöterna ställde sig också förstående till den exceptionella situationen. Först fick föredragandena information om en flexibel inställning till såväl antalet mål med besvärstillstånds-föredragningar som till antalet fördelade föredragningsdagar. Sedan sänktes också föredragningsplikten med en tredjedel i juni. I synnerhet den sistnämnda åtgärden togs emot med glädje bland föredragandena för den innebar en efterlängtd lättad i den pressade situationen.

En lättare sommar och sedan en anpassning till situationen

Mot slutet av våren lättade smittläget och restriktionerna kunde så småningom lyftas. Under sommaren förbättrades situationen ytterligare och livet blev någorlunda normalt. Visserligen gällde det fortfarande att undvika större tillställningar och till exempel kaféets traditionella sommarfest fick ställas in. Det kändes ändå nästan syndigt underbart att för första gången på länge få äta lunch på restaurang. När semestern närmade sig var jag knappast ensam om min känsla att ledigheten verkligen behövdes efter en ovanligt belastande vår.

Efter semestrarna återgick arbetslivet åtminstone någorlunda till det normala. Naturligtvis fortsatte distansdeltagandet i sessioner och andra möten och alla höll stipulerade säkerhetsavstånd. Det fysiska deltagandet i föredragningarna i sessionssalen ökade dock jämfört med våren. När läget åter förändrades under hösten var jag själv lite kluven då alla blev försiktigare och munskydden togs i bruk. Dels hade jag börjat tröttna på coronan, dels hade en viss rutin gällande arbetssätt och försiktighetsåtgärder börjat infinna sig, så restriktionerna kändes inte längre lika tunga. Mot slutet av året började det dessutom komma hoppigivande nyheter om en exceptionellt snabb vaccinutveckling och som en första gåva före jul fick det första vaccinet mot covid-19 godkännande för försäljning av Europeiska kommissionen.

Sammanfattande tankar

År 2020 var verkligen ett speciellt och på många sätt tungt år. Undantagsförhållandena lärde åtminstone mig att bland annat värdesätta vår arbetsgemenskap mer än tidigare. Mellan personalgrupperna förekom det mycket flexibilitet i den nya och dels också skrämmande situationen, och under en kort tid lyckades man lära sig nya arbetssätt. Det digitala språnget, en något nött men mycket beskrivande term, togs verkligen i högsta domstolen i fjol våras. Lyckligtvis hade den elektroniska behandlingen redan till stora delar tagits i bruk för några år sedan, vilket för sin del gjorde det lättare att tillägna sig de nya arbetssätten. I början av år 2020 hade jag aldrig kunnat tro att ett svårt besvärsmål skulle kunna behandlas ens delvis via en fjärruppkoppling, än mindre att hela sektionen skulle sitta hemma vid sina arbetsbord. Det ökade distansarbetet har också haft sina goda sidor. Det blir betydligt färre avbrott i arbetet och arbetstiden används alltså mer effektivt.

Däremot märker jag av en viss isolering under distansarbetet och känner en enorm saknad efter det dagliga livet på arbetsplatsen, för att inte tala om rekreationsverksamheten som nästan helt har lagts på is. Summa summarum väntar jag otåligt på att livet ska återgå till sin normala fåra. Då kan vi granska hur väl de nya arbetssätten som tagits i bruk under undantagsförhållandena fungerar också framöver och bevara de reformer som anses nyttiga. Då kan vi också njuta av den sociala samvaron utan samvetsksval och glömma såväl säkerhetsavstånd som munskydd.

VERKEN PÅ BERÄTTELSENS SIDOR

Konsten i våra lokaler är närvarande på bilderna i denna berättelse. Den kan synas som en del av bilden, som en detalj eller bara som en antydning. Avsikten är att läsaren via bilderna ska få en uppfattning om verken och tillsammans med oss dela upplevelsen av dem – åtminstone till någon del.

Högsta domstolens lokaler pryds av en betydande mängd inhemsk konst. Verken kommer i huvudsak från samlingar tillhörande de museer som ingår i Nationalgalleriet samt Statens konstverkskommission. Närmare uppgifter om de verk som syns på bilderna hittar du nedan.

PÄRMBILD: Detalj av Ukri Merikantos skulptur Kolme tuokiokuva (Tre ögonblicksbilder), 1988, marmor. Nationalgalleriet/ Museet för nutidskonst Kiasma.

SIDORNA 4–5: Annaliisa Trobergs alster av textilkonst Mehiläiskuningattaren kruunu (Bidrottningens krona), 2006, och Vahakas (Vaxskivling), 2007, handtillverkat linnepapper och bivax. Nationalgalleriet/ Statens konstverkskommissions samling.

SIDAN 6: I bakgrunden en detalj av Lauri Ahlgréns målning Muisto lähdöstä (Minne av en avfärd), 1971, olja på duk. Nationalgalleriet/ Statens konstverkskommissionens samling.

SIDORNA 12–13: I bakgrunden Sigfried August Keinänens målning Käräjäsälin etuhuoneessa (I förrummet till tingssalen), 1880, olja på duk. Nationalgalleriet/ Ateneum. Foto: Petri Salmela.

SIDORNA 20–21: I bakgrunden Mari Rantanens målning Only a Matter of Time, 1991, akryl och pigment på duk. Nationalgalleriet/ Museet för nutidskonst Kiasma.

SIDORNA 34–35: Detalj av Pauliine Koskelos porträtt, Pasi Tammi, 2016, olja på duk. Högsta domstolens samling. Foto: Petri Salmela.

SIDAN 39: I bakgrunden en detalj av Jukka Mäkeläs målning Valo taittuu (Ljuset bryts), 1979, akryl och skiva. Nationalgalleriet/ Museet för nutidskonst Kiasma. På planet en detalj av Heidi Limnells skulptur Kaksi tornia II (Två torn II), 1989, brons och svart granit. Nationalgalleriet/ Statens konstverkskommissions samling.

SIDAN 43: Detalj av Ukri Merikantos skulptur Ajan virrassa (I tidens ström), 1982, stål. Nationalgalleriet/ Museet för nutidskonst Kiasma.

SIDORNA 44–45: I bakgrunden en detalj av Kari Aarne Jylhäs målning Iltakävelyllä (På en kvällspromenad), 1981, akryl på duk. Nationalgalleriet/ Statens konstverkskommissions samling.

SIDORNA 50–51: Detalj av Antero Toikkas skulptur Octave, 2015, målat rostfritt stål. Högsta domstolens samling.

SIDORNA 52–53: Detalj av Jan Weckmans målning Tieto (Kunskap), 1986, blandteknik på papper. Nationalgalleriet/ Statens konstverkskommissions samling.

SIDORNA 56–57: Detalj av ryamattan Nuppu (Knopp), 2009, design textilkonstnär Jenni Mikkonen, vävd av Sanna Reinikainen, Katriina Linna och Maija Tuomi, Suomen Käsiyön ystävä ry. Högsta domstolens samling.

BEGÄRAN OM FÖRHANDSAVGÖRANDE AV EUROPEISKA UNIONENS DOMSTOL

Under verksamhetsåret begärde högsta domstolen ett förhandsavgörande av EU-domstolen i ett mål som berörde lindrigt riksgränsbrott.

Begäran om förhandsavgörande
21.1.2020

Målet (R2018/618) är det fråga om fri rörlighet för personer. Det är oklart huruvida det är förenligt med EU-rätten att straffa en unionsmedborgare för att denne har rest till en annan medlemsstat och tillbaka utan att vara försedd med ett giltigt pass eller annat resedokument. Det är likaså oklart hur en medlemsstats rätt att ålägga en person en skyldighet att vid äventyr av straff vara försedd med ett giltigt resedokument påverkas av att förflyttningen från en medlemsstat till en annan sker med en fritidsbåt via internationellt havsområde, utan att unionsmedborgaren under resan träder in på en tredje stats territorium, men överskrider unionens yttre gräns. Ifall EU-rätten inte anses medföra något hinder för att det påförs straff för den nämnda underlåtenheten, blir det även aktuellt att pröva huruvida det bötesstraff som i Finland normalt påförs för gränsöverskridning utan resedokument innebär en oproportionerlig begränsning av den fria rörligheten för personer.

Högsta domstolen har, efter att ha gett parterna tillfälle att yttra sig om innehållet i begäran om förhandsavgörande, beslutat skjuta upp målets behandling och ställa följande frågor till EU-domstolen:

1. Medför EU-rätten, i synnerhet artikel 4.1 i direktivet 2004/38/EG, artikel 21 i förordningen (EG) nr 562/2006 (kodex om Schengen-gränserna) eller den rätt till fri rörlighet inom unionens område som tillkommer unionsmedborgare hinder för tillämpningen av en sådan nationell bestämmelse där en person (oavsett om det är fråga om unionsmedborgare eller inte) åläggs en skyldighet att vid äventyr av straff vara försedd med ett giltigt pass eller annat resedokument då personen reser från en medlemsstat till en annan med en fritidsbåt, via internationellt havsområde, dock utan att inträda på en tredje stats territorium?
2. Medför EU-rätten, i synnerhet artikel 5.1 i direktivet 2004/38/EG, artikel 21 i förordningen (EG) nr 562/2006 (kodex om Schengen-gränserna) eller den rätt till fri rörlighet inom unionens område som tillkommer unionsmedborgare hinder för tillämpningen av en sådan nationell bestämmelse där en person (oavsett om det är fråga om unionsmedborgare eller inte) åläggs en skyldighet att vid äventyr av straff vara försedd med ett giltigt pass eller annat resedokument då personen anländer från en medlemsstat till en annan med en fritidsbåt, via internationellt havsområde, dock utan att inträda på en tredje stats territorium?
3. Om det inte finns några sådana hinder som avses i 1 eller 2 punkten, är i så fall den påföljd som i Finland normalt påförs enligt dagsbotssystemet då en person överskrider Finlands gräns utan att vara försedd med ett giltigt resedokument förenlig med den proportionalitetsprincip som framgår av artikel 27.2 i direktivet 2004/38/EG?

AVGIVNA UTLÅTANDEN

Under berättelseåret avgav HD bland annat ett utlåtande om arbetsgruppsbetänkandet angående utvecklingen av samarbetet mellan de högsta domstolarna.

Högsta domstolen avgav år 2020 följande utlåtanden till justitieministeriet:

- 31.3.2020** Utlåtande om arbetsgruppsbetänkandet om ändring av lagen om justitieförvaltningens riksomfattande informationssystem (OH2020/60)
- 30.9.2020** Utlåtande om arbetsgruppsbetänkandet om totalreform av sexualbrottslagstiftningen (OH2020/176)
- 2.10.2020** Utlåtande om arbetsgruppsbetänkandet om utveckling av samarbetet mellan de högsta domstolarna (OH2020/171)

Dessutom avgavs sex utlåtanden om benådning till republikens president.

*Utlåtanden gällande
Ålands landskapslagar*

Högsta domstolen ger på begäran republikens president utlåtanden också om landskapslagar som Ålands lagting antagit. Utlåtandena publiceras på svenska. År 2020 gavs följande utlåtanden gällande landskapslagar:

- 23.1.2020** Utlåtande gällande Ålands lagtings beslut 27.9.2019 om antagande av landskapslag om barnomsorg och grundskola (OH2019/268)
- 4.6.2020** Utlåtande gällande Ålands lagtings beslut 30.3.2020 om antagande av landskapslag om temporärt tilläggsstöd till den som lyfter grunddagpenning eller arbetsmarknadsstöd (OH2020/111)
- 23.7.2020** Utlåtande gällande Ålands lagtings beslut 26.6.2020 om antagande av landskapslag om ändring av grundskolelagen för landskapet Åland (OH2020/168)
- 16.9.2020** Utlåtande gällande Ålands lagtings beslut 25.5.2020 om antagande av landskapslag om förhindrande av diskriminering samt sex andra landskapslagar (OH2020/161)
- 16.9.2020** Utlåtande gällande Ålands lagtings beslut 27.5.2020 om antagande av landskapslag om ändring av landskapslagen om tobak och relaterade produkter (OH2020/162)
- 15.12.2020** Utlåtande gällande Ålands lagtings beslut 14.9.2020 om antagande av landskapslag om ändring av landskapslagen om barnomsorg och grundskola (OH2020/254)
- 15.12.2020** Utlåtande gällande Ålands lagtings beslut 30.9.2020 om antagande av landskapslag om tillämpning på Åland av polislagen samt nio andra landskapslagar (OH2020/255)

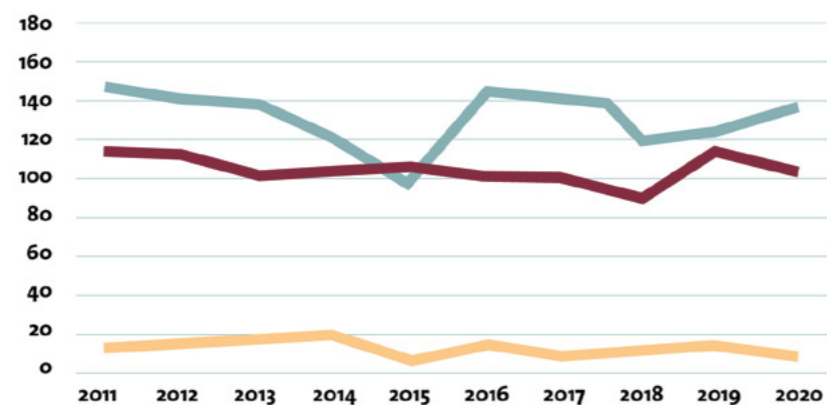
STATISTIK

HÖGSTA DOMSTOLEN
ÅRSBERÄTTELSE
2020

Av statistiken framgår de viktigaste numeriska uppgifterna som beskriver högsta domstolens verksamhet under de senaste tio åren.

Besvärstillstånd, publicerade avgöranden och muntliga förhandlingar

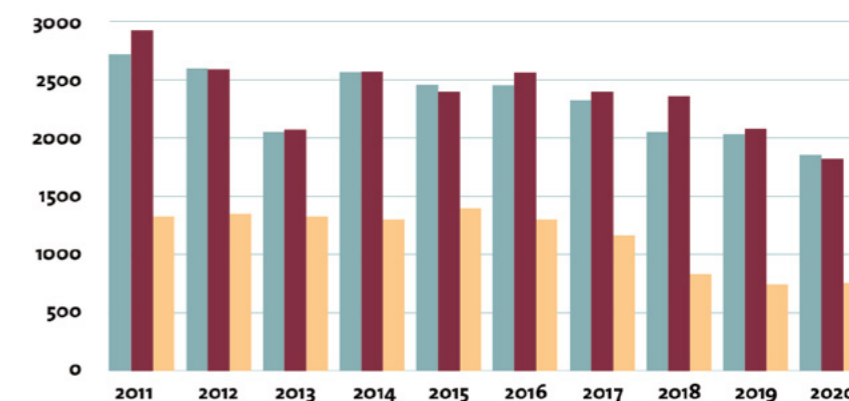
■ Besvärstillstånd
■ Publicerade avgöranden
■ Muntliga förhandlingar

	Besvärstillstånd	Publicerade avgöranden	Muntliga förhandlingar
2011	148	111	10
2012	141	109	12
2013	134	102	13
2014	122	104	16
2015	101	105	7
2016	139	100	14
2017	137	98	10
2018	117	92	12
2019	125	112	13
2020	136	101	9

Inkomna, avgjorda och anhängiga ärenden

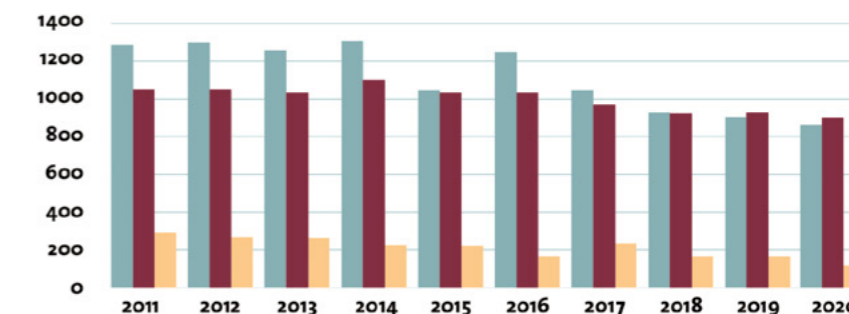
■ Inkomna
■ Avgjorda
■ Anhängiga

	Inkomna	Avgjorda	Anhängiga
2011	2 709	2 854	1 289
2012	2 664	2 640	1 318
2013	2 553	2 582	1 289
2014	2 611	2 617	1 271
2015	2 456	2 378	1 364
2016	2 449	2 563	1 248
2017	2 303	2 428	1 124
2018	2 055	2 395	788
2019	2 028	2 069	740
2020	1 882	1 876	750

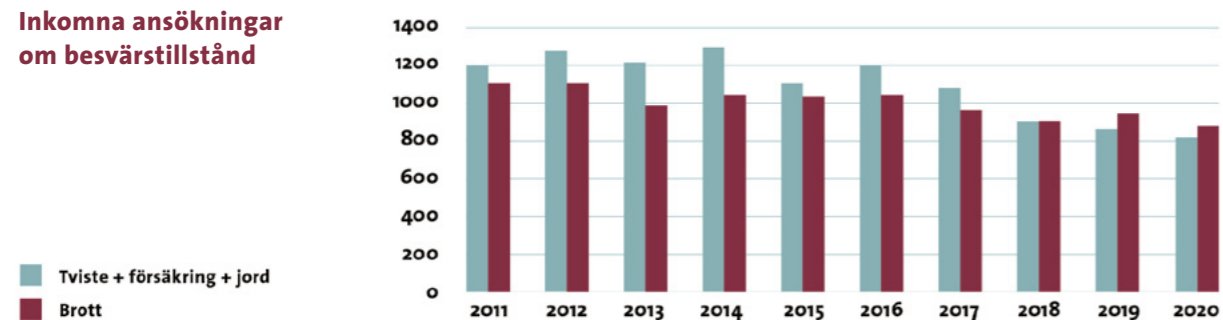
Inkomna ärenden

■ Tviste + försäkring + jord
■ Brott
■ Ansökningar

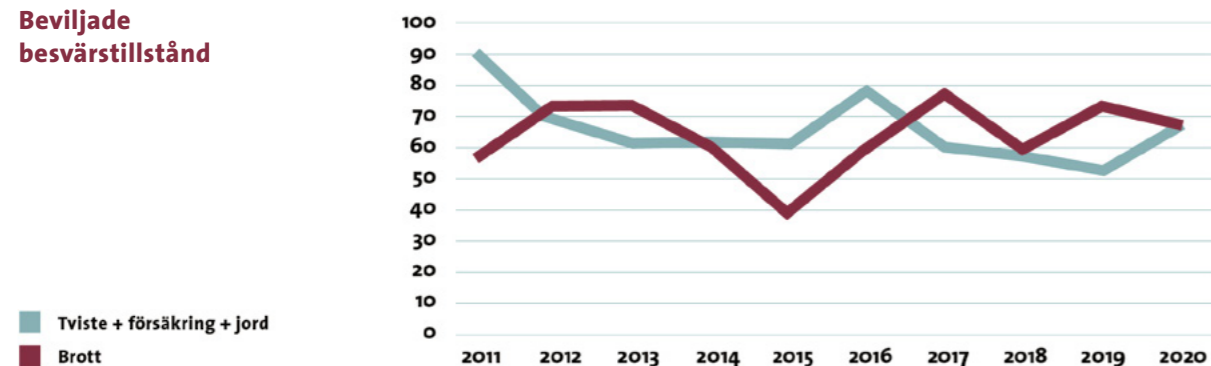
	Inkomna	Tviste	Försäkring	Jord	Brott	Ansökningar
2011	2 709	939	164	141	1 146	274
2012	2 664	960	215	129	1 102	247
2013	2 553	944	175	138	1 031	244
2014	2 611	1 013	181	120	1 065	216
2015	2 456	884	192	94	1 055	210
2016	2 449	999	138	87	1 039	168
2017	2 303	836	155	72	978	230
2018	2 055	767	103	69	933	176
2019	2 028	725	92	65	948	179
2020	1 882	683	102	45	898	148

Inkomna ansökningar om besvärstillstånd

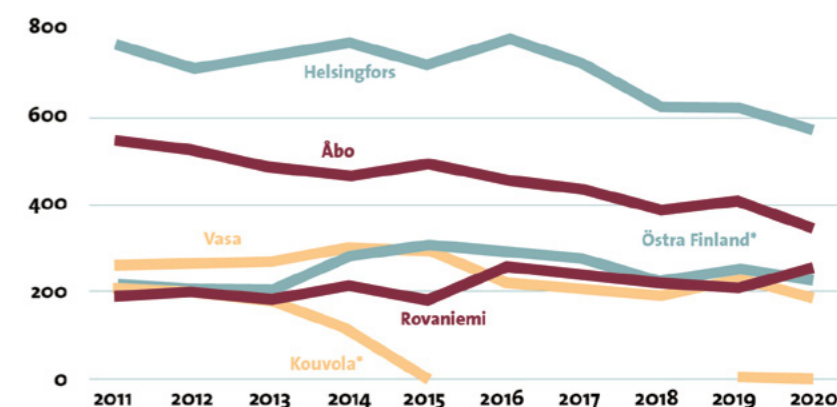
	Tviste	Försäkring	Jord	Brott
2011	931	154	116	1 082
2012	955	206	110	1 067
2013	938	170	108	985
2014	1 003	172	105	1 030
2015	881	189	73	1 024
2016	995	135	69	1 029
2017	860	148	58	965
2018	765	102	56	924
2019	724	83	47	948
2020	682	100	30	884

Beviljade besvärstillstånd

	Tviste	Försäkring	Jord	Brott
2011	77	8	6	57
2012	48	14	6	73
2013	46	9	6	73
2014	56	4	2	60
2015	54	4	3	40
2016	75	1	3	60
2017	47	4	9	77
2018	50	5	2	59
2019	51	2	0	72
2020	63	2	3	68

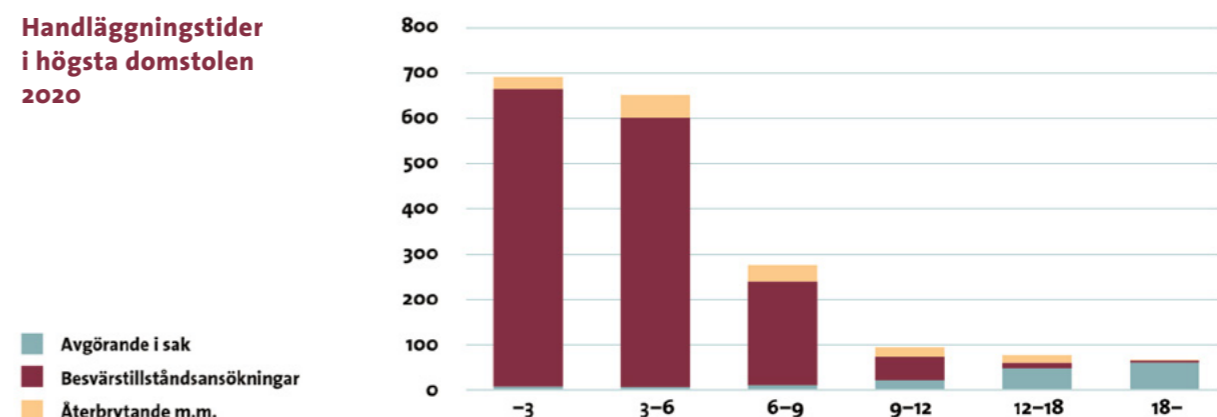
Från hovrätterna till högsta domstolen inkomna ärenden

	Helsingfors	Östra Finland*	Kouvola*	Rovaniemi	Åbo	Vasa	Totalt
2011	769	224	209	190	545	262	2 199
2012	715	203	211	213	526	269	2 137
2013	741	205	181	183	486	271	2 067
2014	772	281	111	218	467	298	2 147
2015	724	309	3	184	490	294	2 004
2016	781	286		253	461	220	2 001
2017	727	275		236	441	209	1 888
2018	623	223		219	395	191	1 651
2019	622	251	2	213	408	226	1 722
2020	580	226	1	240	348	197	1 592

* Kouvola hovrätt sammanslogs med Östra Finlands hovrätt fr.o.m. 1.4.2014

Handläggningstider i högsta domstolen 2020

Mån	Alla	Avgörande i sak	Besvärstillståndsansökningar	Återbrytande m.m.
-3	706	5	660	27
3-6	660	4	597	50
6-9	277	9	229	37
9-12	97	20	51	22
12-18	77	47	11	17
18-	66	59	4	2

PERSONALEN

31.12.2020

President Leppänen Tatu
Kanslichef Norrman Wilhelm

Ledamöter

Justitieråd Antila Tuomo
Engstrand Lena
Guimaraes-Purokoski Alice (tt)
Hirvelä Päivi
Huovila Mika
Häyhä Juha
Ilveskero Mika
Jokela Marjut
Kantor Ari
Koponen Pekka
Littunen Jarmo
Mäkelä Juha
Ojala Timo
Pynnä Tuula (tjänstledig)
Sippo Jukka
Tammi-Salminen Eva
Tapani Jussi
Uusitalo Kirsti
Välimaa Asko (tjänstledig)

Föredragande

Referendarieråd Hoffrén Mia (tjänstledig)
Kuparinen Kaisa
Salonen Jukka-Pekka
Väisänen Tiina (tjänstledig)

Referendarieråd (tidsbunden tjänst) Anttila Outi (tjänstledig)
Autio Tiina-Liisa
Hinkkanen Ville
Holkeri Sanna
Kinnunen Essi
Klinga Kaisa (tjänstledig)
Länsman Lauri
Vieruaho Hanna

Äldre justitiesekreterare Heikinsalmi Minna
Jokinen Aksu
Jutila Paula (tjänstledig)
Siro Jukka (tjänstledig)

Äldre justitiesekreterare (tidsbunden tjänst) Haga Pia
Heino Heikki
Kempainen Heikki
Palaja Eeva

Justitiesekreterare Elo Elina
Virtanen Jussi

Justitiesekreterare (tidsbunden tjänst) Hiltunen Ville
Ingström Saara (tjänstledig)
Klami-Wetterstein Paula
Koskenniemi Johannes
Leino Silja
Ravi Leena
Reijonen Marja
Tolttila Karri

Justitiesekreterare (Ålandsärenden, deltidsanställd) Salminen Janne

Kanslipersonal

Administrativ sekreterare Happonen Pia

Arkivarie (tidsbunden tjänst) Syd Isto

Avdelnings-/byråsekreterare Hyvönen Pirjo
Ikonen Suvi
Jaakkola Nina
Katainen Merja
Rantonen Oili
Ruohola Terhi
Rättö Outi
Takkinen Pirkko
Vilpa Raila

Avdelnings-/byråsekreterare (tidsbunden tjänst) Asplund Kevin
Jaatinen Outi
Pääkkönen Anne

Biträdande registrator (tidsbunden tjänst) Rissanen Marja-Riitta

Byråsekreterare (tidsbunden tjänst) / ICT-kontakt Saviranta Linus

Expeditionsvakt Karvonen Paula
Koukkari Kauko

Expeditionsvakt (tidsbunden tjänst) Rautavaara Ari

Informatiker Tükenmez Eija

Informationschef Kokko Marjut

Inspektör Sillman Jorma

Inspektör (tidsbunden tjänst) Häggqvist Marina

Kommunikationschef Sive Pia

Kommunikationsexpert Kuisma Minna (tjänstledig)

Kommunikationsexpert (tidsbunden tjänst) Tag Jasmin

Ledningssekreterare Alstela Monika
Saastamoinen Riitta (tjänstledig)

Registrator Nurminen Marja

Specialplanerare Kouki Jaana-Maija

Personer som har gått i pension 2020

Avdelningssekreterare Juvonen Ulla
fr.o.m. 1.4.2020

Inspektör Perttilä-Vesikkala Maarit
fr.o.m. 1.4.2020